

Sveriges el- och naturgasmarknad 2020

Energimarknadsinspektionen (Ei) är en myndighet med uppdrag att arbeta för väl fungerande energimarknader.

Det övergripande syftet med vårt arbete är att Sverige ska ha väl fungerande distribution och handel av el, fjärrvärme och naturgas. Vi ska också ta tillvara kundernas intressen och stärka deras ställning på marknaderna.

Konkret innebär det att vi har tillsyn över att företagen följer regelverken. Vi har också ansvar för att utveckla spelreglerna och informera kunderna om vad som gäller. Vi reglerar villkoren för de monopolföretag som driver elnät och naturgasnät och har tillsyn över företagen på de konkurrensutsatta energimarknaderna.

Energimarknaderna behöver spelregler – vi ser till att de följs.

Energimarknadsinspektionen

Box 155, 631 03 Eskilstuna

Energimarknadsinspektionen R2021:08

Författare: Aida Makvandi, Samuel Wahlberg, Ali Dolovac och Maria Dalheim

Bilder: © Johnér, Elliot Elliot (elledning) / © Johnér, PhotoAlto (pojke med surfplatta)

/ © Johnér, Hans Berggren (Öresundsbron)

Copyright: Energimarknadsinspektionen

Rapporten är tillgänglig på www.ei.se

Förord

Energimarknadsinspektionen (Ei) är tillsynsmyndighet över marknaderna för el, naturgas och fjärrvärme och följer kontinuerligt utvecklingen på dessa marknader. Syftet med den här rapporten är att redogöra för utvecklingen på el- och naturgasmarknaden under 2020.

Enligt Ei:s instruktion ska myndigheten fullgöra uppgifter som följer av Europaparlamentet och rådets el- och naturgasmarknadsdirektiv (EU) 2019/944 och (2009/73/EG). I detta ingår att årligen utarbeta en rapport i enlighet med de rapporteringskrav som följer av direktiven. Rapporteringen omfattar regleringsfrågor, konkurrensfrågor och frågor om försörjningstrygghet.

Rapporten har den struktur som de europeiska tillsynsmyndigheterna och EU-kommissionen kommit överens om. Denna rapport, tillsammans med samtliga medlemsstaters nationella rapporter, kommer att finnas tillgänglig på svenska och engelska på CEER:s (Council of European Energy Regulators) webbplats: www.ceer.eu.

Eskilstuna, juni 2021

Anne Vadasz Nilsson
Generaldirektör

Aida Makvandi
Projektledare

Innehåll

Sammanfattning – Utvecklingen på el- och naturgasmarknaden	5
Elmarknaden.....	5
Naturgasmarknaden.....	7
Konsumentskydd och tvister.....	8
1 Elmarknaden	10
1.1 Elnätet.....	11
1.2 Grossistmarknaden för el.....	24
1.3 Slutkundsmarknaden.....	41
1.4 Utredningar och åtgärder för att främja konkurrens.....	52
1.5 Försörjningstrygghet el.....	54
2 Naturgasmarknaden	56
2.1 Gasnätet.....	57
2.2 Grossistmarknaden för naturgas.....	66
2.3 Slutkundsmarknaden.....	68
2.4 Rekommendationer för naturgaspriser samt utredningar och åtgärder för att främja konkurrens.....	70
2.5 Försörjningstrygghet naturgas.....	71
3 Konsumentskydd och tvistlösning	73
3.1 Konsumentskydd.....	74
3.2 Tvistlösning.....	79

Sammanfattning – Utvecklingen på el- och naturgasmarknaden

På de svenska el- och naturgasmarknaderna är handeln konkurrensutsatt. El- och naturgasnätverksamheterna är reglerade monopol, då det skulle vara både samhällsekonomiskt och miljömässigt olämpligt att bygga parallella nät över hela landet.

Ei ska, i rollen som tillsynsmyndighet, kontinuerligt följa och analysera utvecklingen på el- och gasmarknaderna och lämna förslag till ändringar i regelverk, eller andra åtgärder, för att främja marknadernas funktion.

Elmarknaden

Det svenska elnätet

Det svenska elnätet kan delas in i tre nivåer: transmissionsnät, regionnät och lokalnät. Transmissionsnätet transporterar el långa sträckor med höga spänningsnivåer. Regionnäten transporterar el från transmissionsnätet till lokalnäten och i vissa fall direkt till större elanvändare. Lokalnäten ansluter till regionnäten och transporterar el till hushåll och andra slutkunder. Elnätet består av 58 200 mil ledning, varav ungefär 41 100 mil är jordkabel och 17 100 mil är luftledning.

Affärsverket Svenska kraftnät (Svenska kraftnät) är ett statligt affärsverk och innehavare av det svenska transmissionsnätet. Svenska kraftnät ansvarar för att upprätthålla kraftbalansen och driftsäkerheten i det svenska elnätet och är certifierat som systemansvarig av Energimarknadsinspektionen (Ei). Ei har i egenskap av tillsynsmyndighet uppdraget att granska Svenska kraftnät.

Lokal- och regionnätsföretagen ansvarar för att nivån på underhållet av det egna nätet är tillräcklig för att garantera att leveranssäkerheten upprätthålls.

Det svenska elnätet drivs som ett reglerat monopol där Ei granskar nätföretagens intäkter och bedömer om de är skäliga. Mellan 2019 och 2020 ökade nätavgifterna i genomsnitt med 0,1 procent för lägenhetskunder, minskade 0,1 procent för villakunder med säkring om 16 A och ökade med 0,01 procent för villakunder med säkring om 20 A.

Ei beslutar om hur mycket elnätsföretagen får ta ut av sina kunder under en fyraårsperiod genom att fastställa så kallade intäktsramar. Under 2020 beslutade Ei om företagens intäktsram efter tillsynsperioden 2016-2019 och beslutade om företagens avvikelsebeslut.

Inför tillsynsperioden 2020–2023 fattade Ei beslut om intäktsramar på cirka 168 miljarder kronor. Cirka 120 beslut överklagades Förvaltningsrätten som avgjorde målet och återförvisade besluten till Ei. Ei överklagade och processerna pågår just nu i Kammarrätten.

Grossistmarknaden för el

På den fysiska handelsplatsen Nord Pool handlades totalt 995 TWh el under 2020, varav 717,9 TWh av elen handlades via dagenföremarknaden inom Norden och Baltikum. Den totala intradagshandeln uppgick till 26 TWh. På Epex Spot handlades 2,94 TWh el via dagenföremarknaden och 0,77 TWh via intradagsmarknaden i Sverige.

Den totala användningen av el, inklusive förluster vid överföring, var 134,6 TWh år 2020, vilket är en minskning om 3,07 procent jämfört med 2019. Elanvändningen var den lägsta sedan 1986 samtidigt som årsmedeltemperaturen på 7,6 grader var den högsta som någonsin uppmätts i Sverige.

Elproduktionen inom landet minskade med cirka 3 procent under 2020 i jämförelse med året innan. Nettoutbytet när året var summerat visar på en export om 25 TWh, vilket är något lägre jämfört med rekordåret 2019.

Vindkraftsproduktionen ökade ytterligare med 39 procent och producerade 27,6 TWh under 2020. Kraftslaget stod för drygt 17 procent av den totala elproduktionen, vilket är en ökning med 4 procentenheter jämfört med 2019. Kärnkraftsproduktionen minskade med 26 procent och stod för 30 procent av den totala elproduktionen.

Slutkundsmarknaden för el

Under 2020 fanns cirka 140 elhandelsföretag på Ei:s jämförelsesajt elpriskollen.se. De tre största elhandelsföretagen hade i slutet av året en samlad marknadsandel på 45 procent räknat på antalet kunder, vilket är en lika stor andel som föregående år.

Under 2020 bestod den största delen av en konsuments totala kostnad för el, 49 procent, av skatt och moms. Kostnaden för elhandel utgjorde cirka 22 procent medan kostnaden för överföring utgjorde 29 procent.

Det vanligaste elhandelsavtalet i Sverige under året var ett elhandelsavtal med rörligt pris. Den långsiktiga trenden är att fler och fler överger fasta avtalsformer och så kallade anvisade avtal (avtalsformen för dem som inte väljer elhandelsföretag) till förmån för avtal om rörligt pris. I december 2020 hade 53 procent av de svenska hushållskunderna tecknat avtal om rörligt pris, vilket är en ökning med nästan två procentenheter jämfört med december 2019. Drygt en

fjärdedel av kunderna hade ett fastprisavtal med en bindningstid på antingen ett, två eller tre år.

Naturgasmarknaden

Det svenska naturgasnätet

Det svenska naturgasnätet är litet och består av 60 mil transmissionsledning och cirka 300 mil distributionsledning. Naturgasnätet finns bara på västkusten i södra Sverige. I Stockholmsområdet finns ett stads- och fordonsgasnät som omfattar cirka 50 respektive 4 mil ledning. Utöver det finns även ett antal små gasnät runt om i Sverige. De små näten används huvudsakligen för att transportera biogas av typen fordonsgas från en produktionsanläggning till tankstationer.

Gemensamt för gasnätet i Stockholm och de små lokala gasnäten runt om i landet är att de inte är kopplade till något transmissionsnät.

De nät som omfattas av naturgaslagens bestämmelser är det västsvenska gasnätet och gasnätet i Stockholm. Med naturgas avses i naturgaslagen även biogas i den mån det är tekniskt möjligt att använda gasen i ett naturgassystem. Det finns för närvarande nio biogasproducenter kopplade till det västsvenska naturgassystemet, varav två är anslutna så att inmatning kan ske direkt i transmissionsnätet. Ytterligare två biogasproducenter är anslutna till stads- och fordonsgasnätet i Stockholmsområdet.

I likhet med reglerna på elmarknaden fastställer Ei gasnätföretagens intäktsramar som sträcker sig över en period om fyra år. Denna ram sätter en övre gräns för de totala intäkterna företagen får ta ut från sin naturgasverksamhet.

Inför tillsynsperioden 2019–2022 fattade Ei beslut om intäktsramar på cirka 6 miljarder kronor. Sex av nio företag överklagade beslutet till Förvaltningsrätten och Ei har under 2020, efter domstolsprocess, fastställt företagens intäktsramar till cirka 6,05 miljarder kronor.

Ei prövar också villkoren i balansansvarsavtalet för gas. Under våren 2019 godkände Ei ett nytt balansansvarsavtal för gas. Från den 1 april 2019 är balanseringsmarknaden för gas integrerad mellan Sverige och Danmark, vilket medför att balanseringsmarknaden är större än bara det svenska gasnätet. Det innebär också att marknaden uppfyller de krav som ställs på balansering i regelverken från EU.

Grossistmarknaden för naturgas

Naturgas täcker cirka två procent av Sveriges totala energibehov och är därmed en relativt liten energikälla. I de kommuner där naturgasnätet är utbyggt står

naturgasen däremot för drygt 20 procent av den slutliga energianvändningen. Detta är i linje med genomsnittet i övriga Europa.

År 2020 användes 8,1 TWh naturgas i Sverige, vilket är en minskning med 0,9 TWh från 2019. Sverige har ingen inhemska utvinning av naturgas, utan gasen handlas i Danmark eller Tyskland och transporteras sedan genom danska transmissionsledningar och vidare upp genom det västsvenska naturgasnätet. Handel med naturgas under 2020 skedde främst på den danska hubben ETF på den paneuropeiska gasbörsen PEGAS (tidigare Gaspoint Nordic).

Slutkundsmarknaden för naturgas

I det västsvenska naturgasnätet finns cirka 38 800 naturgaskunder, av vilka cirka 4 800 är stora industrier och kraftvärmeverk och cirka 34 000 är hushållskunder. I Stockholms stads- och fordonsgasnät finns cirka 61 000 kunder varav cirka 830 är företagskunder och tio av dessa är större industrier.

I slutet av 2020 fanns det totalt sju aktörer som erbjöd avtal om gas till slutkunder, varav sex aktörer i det västsvenska naturgasnätet och en aktör i Stockholms stads- och fordonsgasnät.

Konsumentskydd och tvister

Ei kontrollerar att företagen på el- och naturgasmarknaden följer den nationella lagstiftningen och EU:s regelverk för den inre marknaden för el och gas.

Bland de regler som Ei övervakar finns exempelvis regler om vilken kvalitetkunderna ska ha i sina elleveranser eftersom bristande leverans kvalitet medför stora olägenheter för kunderna och resulterar i höga kostnader för samhället. Varje år kostar avbrotten det svenska samhället runt en miljard kronor. Även brister i spänningskvaliteten i elnätet kan orsaka stora kostnader. En väl fungerande elförsörjning är av stor betydelse för samhällets funktion och utveckling.

Konsumenter har möjlighet att anmäla att ett företag inte följer bestämmelserna i ellagen och naturgaslagen. Som tillsynsansvarig myndighet kan Ei då undersöka om företaget brutit mot sina lagstadgade skyldigheter. Under 2020 hade Ei över 1 400 kontakter med konsumenter. Konsumenter som kontaktar Ei har oftast frågor eller klagomål om elnät eller elhandel.

För att stärka konsumenternas ställning på elmarknaden erbjuder Ei en webbplats för jämförelser av elavtal, elpriskollen.se. Där kan konsumenterna jämföra priser och villkor för de vanligaste avtalen från samtliga elhandelsföretag. Möjligheten att jämföra priser och andra faktorer som kan påverka valet av elhandelsföretag är en förutsättning för aktiva kunder.

Ei samarbetar med Konsumentverket inom ramen för Hallå konsument, som är en webbaserad tjänst där konsumenter kan få information om sina rättigheter på en rad marknader, däribland energimarknaderna. Ei bidrar här med kunskap och uppgifter i frågor som rör energimarknaderna.

1 Elmarknaden

Den svenska elmarknaden reformerades 1996. Sedan dess är handel och produktion av el konkurrensutsatt medan nätverksamheten utgörs av ett stort antal reglerade monopol. Syftet med att konkurrensutsätta produktion och handel med el är att öka valfriheten för konsumenterna och att skapa förutsättningar för ett effektivt användande av produktionsresurserna.

Elnätsverksamhet är däremot ett naturligt monopol vilket innebär att det inte är samhällsekonomiskt effektivt med flera sådana verksamheter inom samma geografiska område.

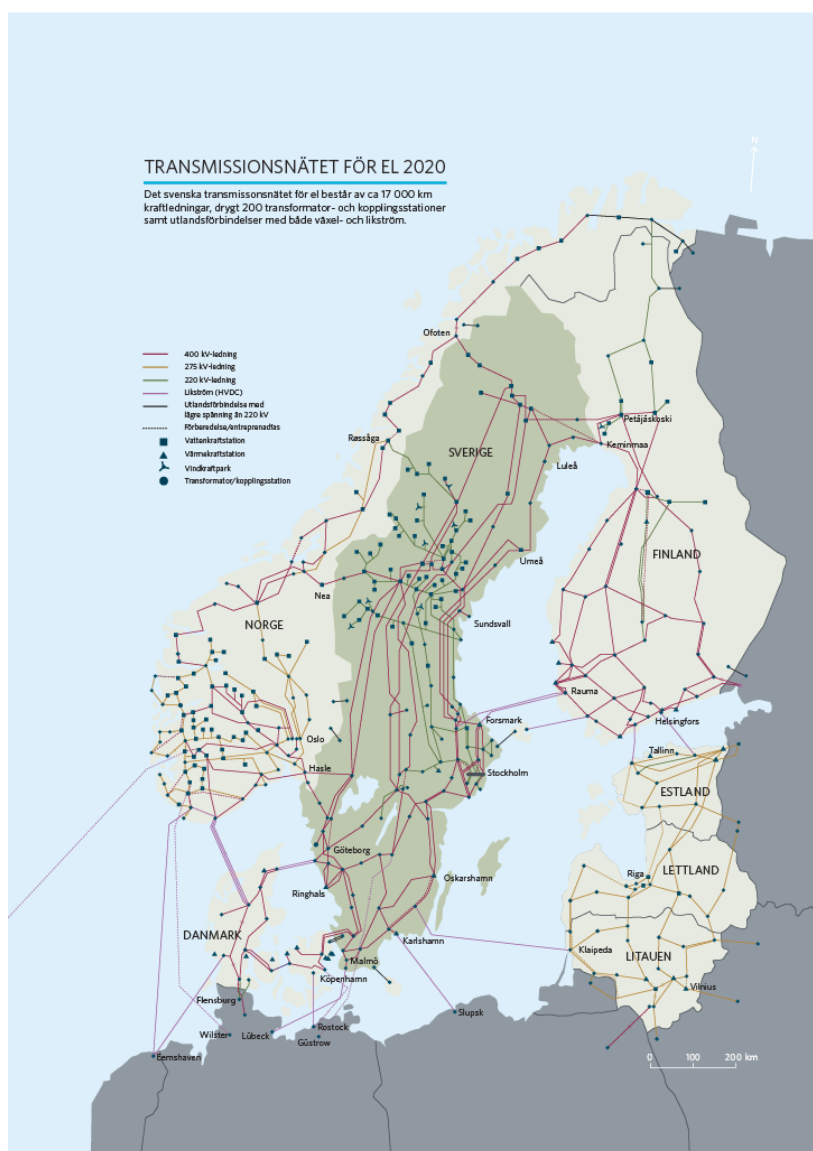
Energimarknadsinspektionen reglerar därför elnätsföretagens intäkter.

1.1 Elnätet

Det svenska elnätet består av 58 200 mil ledning, varav ungefär 41 100 mil är jordkabel och 17 100 mil är luftledning. Elnätet kan delas in i tre nivåer: transmissionsnät, regionnät och lokalnät. Transmissionsnätet transporterar el långa sträckor med höga spänningsnivåer. Regionnäten transporterar el från transmissionsnätet till lokalnäten och i vissa fall direkt till större elanvändare. Lokalnäten ansluter till regionnäten och transporterar el till hushåll och andra slutkunder.

Figur 1. Svenska transmissionsnätet för el samt övriga förbindelser till utlandet

Källa: Svenska kraftnät

1.1.1 Juridisk, redovisningsmässig samt funktionell åtskillnad av elföretag

För att förhindra korssubventionering mellan företag som bedriver olika typer av elverksamhet får nätverksamhet inte bedrivas i samma juridiska person som

bedriver produktion av eller handel med el. Nätverksamhet ska även ekonomiskt redovisas skilt från all annan verksamhet. Detta innebär att elnätsverksamhet både måste vara juridiskt åtskild och redovisningsmässigt åtskild från företag som bedriver produktion av eller handel med el. Ett elnätsföretag får dock producera el om den är avsedd för att täcka nätförluster eller för att ersätta utebliven el i händelse av elavbrott. Utöver detta finns ett krav på att vissa elnätsföretag ska vara funktionellt åtskilda från företag som bedriver produktion av eller handel med el.¹ Den funktionella åtskillnaden gäller de företag som bedriver nätverksamhet och som ingår i en koncern vars samlade elnät har minst 100 000 elanvändare.

Alla företag som bedriver nätverksamhet och som ingår i samma koncern som ett företag som bedriver produktion av eller handel med el ska enligt ellagen² upprätta en övervakningsplan. Företagen ska därutöver publicera en årlig rapport som redogör för de åtgärder de genomfört enligt planen. Syftet med övervakningsplanen är att säkerställa att företagen agerar objektivt och inte otillbörligt gynnar någon aktör på marknaden. I övervakningsplanen ska det framgå vilka åtgärder företaget ska genomföra för att motverka diskriminerande beteende gentemot övriga aktörer på marknaden.

Ei bedriver tillsyn av transmissionsnätoperatören

Svenska kraftnät, som driver och förvaltar det svenska transmissionsnätet, är också den myndighet som är systemansvarig³ för det svenska överföringssystemet. Svenska kraftnät har till uppgift att på ett affärsmässigt sätt förvalta, driva och utveckla ett kostnadseffektivt, driftsäkert och miljöanpassat kraftöverföringssystem samt att tillhandahålla överföringskapacitet och i övrigt bedriva verksamheter som är anknutna till kraftöverföringssystemet. Ei har i egenskap av tillsynsmyndighet uppdraget att granska att Svenska kraftnät följer reglerna på den inre elmarknaden.⁴

Svenska kraftnäts intäktsram beslutas på förhand för en tillsynsperiod. Svenska kraftnät hade från 2012 till och med 2015 tillsynsperioder på ett kalenderår. Från och med 2016 har Svenska kraftnät en tillsynsperiod på fyra år, det vill säga samma period som övriga elnätsföretag. Med intäktsram avses de samlade intäkter som ett elnätsföretag högst får ta ut från nätverksamheten under en tillsynsperiod⁵. Ei har under 2020 beslutat om intäktsramen efter tillsynsperioden 2016–2019 för Svenska kraftnät och fattat deras avvikelsebeslut. Med avvikelsebeslut görs en bedömning där nätföretag som inte använt hela sin intäktsram (underskott från en

¹ I enlighet med Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/72/EG den 13 juli 2009 om gemensamma regler för den inre marknaden för el och om upphävande av direktiv 2003/54/EG.

² 1997:857 3 kap. 17 §

³ Vanliga synonymer till systemansvarig är transmissionsnätoperatör och transmissionsnätsföretag.

⁴ I Sverige finns ingen oberoende systemansvarig. Därför är de bestämmelser som särskilt omfattar tillsyn av oberoende systemansvariga inte tillämpliga för Ei.

⁵ 1997:857 1 kap. 5 a §

tidigare tillsynsperiod) kan flytta över beloppet till intäktsramen för en senare tillsynsperiod. Därmed justeras intäktsramen för den senare perioden och också företagens möjlighet att ta ut nätavgifter från kunderna.

Enligt EU:s elmarknadsdirektiv⁶ ska de systemansvariga för överföringssystemen certifieras; detaljerade regler om detta finns i nationell lagstiftning. Ei beslutade i juli 2012 att certifiera Svenska kraftnät som systemansvarig för det svenska transmissionsnätet för el. Certifieringen gäller tills vidare men kan omprövas av Ei om den systemansvarige inte lever upp till kraven för certifieringen.

1.1.2 Elnätets tekniska funktion

Ei bedömer leveranssäkerheten i elnätet utifrån avbrottsrapporteringen

En väl fungerande elförsörjning är av stor betydelse för samhällets funktion och utveckling. Sedan 2011 rapporterar elnätsföretagen årligen detaljerade data om avbrott på kundnivå, både för korta och för långa avbrott. Baserat på dessa uppgifter mäter och analyserar Ei leveranssäkerheten i de svenska elnäten, vilket till stor del görs genom att ta fram flera olika indikatorer. Elnätsföretagen ska också rapportera långvariga och omfattande elavbrott löpande till Ei.

Ett av syftena med rapporteringen är även att göra det möjligt för Ei att bedöma leveranskvaliteten i elnäten och att ingripa om de åtgärder som genomförs av elnätsföretagen är otillräckliga. Bedömningen av leveranskvaliteten får också betydelse för storleken på intäktsramen. Principen är att bristande kvalitet minskar intäktsramens storlek.

Tabell 1 visar elavbrott i lokalnäten åren 2003–2019. Siffrorna anger genomsnittliga värden per kund och delas in i oaviserade och aviserade avbrott. Aviserade avbrott är avbrotten som kunden underrättats om i god tid före avbrottet. Dessa avbrott kan vara motiverade av elsäkerhetsskäl eller av driftskäl, exempelvis på grund av reparationer och förebyggande underhåll i syfte att upprätthålla en god drift- och leveranssäkerhet. Enligt ellagen får inte det aviserade avbrottet pågå längre tid än åtgärden kräver.

⁶ 2009/72/EG Artikel 10

Tabell 1. Elavbrott i lokalnäten på grund av fel i eget lokalnät, genomsnittliga värden per kund⁷

År	SAIFI, aviserade avbrott (avbrott/år)	SAIFI, oaviserade avbrott (avbrott/år)	SAIDI, aviserade avbrott (minuter/år)	SAIDI, oaviserade avbrott (minuter/år)
2003	0,19	0,90	27	118
2004	0,19	0,89	25	72
2005	0,21	1,26	32	890
2006	0,19	1,05	22	88
2007	0,31	1,49	22	307
2008	0,50	1,04	26	104
2009	0,22	0,88	20	63
2010	0,14	1,03	20	71
2011	0,19	1,31	16	174
2012	0,14	1,03	17	75
2013	0,14	1,02	18	139
2014	0,15	0,98	16	69
2015	0,14	0,96	16	107
2016	0,15	0,85	18	61
2017	0,14	0,82	16	52
2018	0,13	1,01	15	73
2019	0,15	0,96	17	120

Statistik för 2020 färdigställs under sommaren 2021. Källa: Ei

Elnät på landsbygden drabbas i genomsnitt av både fler avbrott och längre avbrottstider än elnät i tätorter. Landsbygdsnät är generellt sett mer exponerade för väderrelaterade störningar, bland annat på grund av att dessa nät ofta har en högre andel oisolerade luftledningarna och en lägre andel jordkabel jämfört med stadsnät. I syfte att minska elnätens sårbarhet mot extremt väder har andelen jordkabel i lokalnäten ökat. Jordkabel kan dock drabbas av icke väderberoende störningar, till exempel avbrott vid kabelbrott på grund av grävningssarbete eller åldrande komponenter. Inom kategorin luftledningarna är isolerade ledningar mer robusta än oisolerade ledningar. Ungefär 99 procent av lokalnätets totala ledningslängd i lågspänningsnätet är isolerad. På mellan- och högspänningsnivån i lokalnäten är cirka 80 procent av ledningarna isolerade.⁸

Regler om leveranssäkerhet och avbrottsersättning

Elnätsföretagen är skyldiga att göra risk- och sårbarhetsanalyser samt att upprätta åtgärdsplaner som visar hur leveranssäkerheten i de egna näten ska förbättras. Syftet med bestämmelserna är att elnätsföretagen genom förebyggande arbete ska minska sårbarheten i elnätet och att bidra till att uppfylla ellagens funktionskrav att elavbrott inte får överstiga 24 timmar. Ei har utfärdat föreskrifter om den årliga redovisningen av risk- och sårbarhetsanalyser i elnäten som även omfattar att en

⁷ SAIFI=System Average Interruption Frequency Index (genomsnittligt antal avbrott per kund under året (antal avbrott/år))

SAIDI=System Average Interruption Duration Index (genomsnittlig avbrottstid per kund under året (avbrottsminuter/år)).

⁸ Siffrorna gäller 2019. Statistik för 2020 färdigställs under hösten 2021.

redovisning baserad på risk- och sårbarhetsanalysen samt åtgärdsplanen ska lämnas in till Ei.

Utöver funktionskraven i ellagen har Ei även tagit fram föreskrifter om vilka andra krav som ska vara uppfyllda för att överföringen av el ska vara av god kvalitet. Delar av föreskrifterna om tekniska krav på trådsäkring av regionnätetsledningar och funktionskrav för högre lastnivåer utfärdades 2010 medan föreskrifter avseende krav på spänningskvalitet utfärdades i mitten av 2011. Under 2013 kompletterades föreskrifterna med riktlinjer för antalet avbrott på kundnivå.

En elanvändare som drabbas av avbrott i elöverföringen i minst 12 timmar har rätt till ersättning från det elnätsföretag som den är ansluten till, så kallad avbrottsersättning. Kravet gäller för avbrott som faller inom elnätsföretagets kontrollansvar.⁹ Ersättningen är schabloniserad och ska betalas ut per automatik. Ei har meddelat föreskrifter om hur ett elnätsföretag ska informera sina kunder om reglerna för avbrottsersättning. I ellagen finns också bestämmelser om rätten till skadestånd från elnätsföretag vid person-, sak- eller förmögenhetsskada.

1.1.3 Elnätsavgifter för anslutning och överföring

Det svenska lokalnätet drivs av ett stort antal elnätsföretag där varje elnätsföretag har ett monopol, det vill säga ensamrätt. Ei beslutar om ensamrätt i form av tillstånd (nätkoncession). För att säkerställa att elnätsföretagen som har ensamrätten inte utnyttjar sin monopolställning beslutar Ei om företagets intäkter genom intäktsramen.

Elnätsföretagen har enligt ellagen¹⁰ rätt att ta ut ersättning från sina kunder, så kallad elnätsavgift, för att täcka företagets löpande kostnader för exempelvis drift och underhåll samt ge elnätsföretaget en rimlig avkastning på verksamhetens kapital. För att efterlikna konkurrens ställer Ei krav på effektivisering av löpande kostnader samt krav på god leveranskvalitet.

Elnätsavgifterna som varje kund betalar ska enligt ellagen vara skäliga, objektiva och icke-diskriminerande. Skäligheten avser ett nätföretags totala intäkter, medan objektivitet handlar om att företagets samlade avgifter för en kundkategori måste reflektera de kostnader som nätföretaget har för just denna kategori. Företagen får därför ha olika avgifter för olika kundkategorier, till exempel villakunder och lägenhetskunder. Med icke diskriminering avses att företagen inte får gynna en kundkategori på bekostnad av en annan kundkategori. Elnätsavgiften består ofta av en fast del (abonnemangsavgift) och en rörlig del (elöverföringsavgift). Den fasta delen varierar med säkringens storlek eller den abonnerade effekten. Den

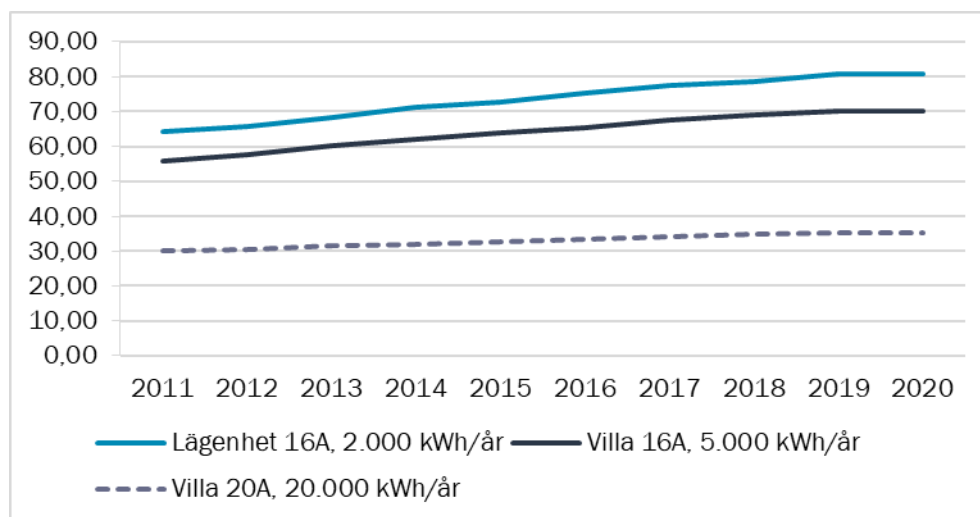
⁹ Händelser inom kontrollansvaret är händelser som företaget rimligen kan förutse och för vilka nätföretagen kan förväntas dimensionera konstruktionen och driften av nätet.

¹⁰ 1997:857 5 kap. 1 § och 9 §

rörliga delen varierar utifrån kundens förbrukning. För en villa med elvärme är fördelningen mellan avgiftens fasta och rörliga del ungefär lika. För att kunna jämföra olika elnätsföretag samlar Ei in data från företagen för 15 olika typkundgrupper.

I Figur 2 visas hur nätavgifterna för olika typer av hushållskunder utvecklats de senaste åren. Mellan 2019 och 2020 ökade avgifterna i genomsnitt med 0,1 procent för lägenhetskunder, minskade 0,1 procent för villakunder med säkring om 16 A och ökade med 0,01 procent för villakunder med säkring om 20 A. I svenska kronor motsvarade det en ökning på 1 krona, en minskning på 5 kronor och en ökning på 1 krona per år.

Figur 2. Real utveckling av nätavgifter för hushållskunder¹¹

Källa: Ei

Kunder med låg elanvändning har i regel färre alternativ än kunder med hög elanvändning. Flertalet elnätsföretag erbjuder endast en avgiftstyp, så kallad enkeltariff, till kunder med låg förbrukning. Enkeltariff innebär att kunden betalar lika mycket oavsett när på dygnet elen förbrukas. Alternativet till enkeltariff är tidstariff där kunden betalar olika mycket beroende på när på dygnet förbrukningen sker.

Ett antal elnätsföretag har infört effektbaserade tariffer för hushållskunder. Dessa består av en mindre fast avgift som är knuten till säkringsstorleken, vilken bestämmer det maximala effektuttaget. Utöver den fasta avgiften debiteras hushållet sedan efter hur det använder elen över tiden, till exempel kan olika avgifter debiteras för olika tider på dygnet eller för olika tider på året.

¹¹ Medelvärde uppräknat i 2020 års prisnivå, ej viktat.

Ei:s förhandsbeslut om elnätsavgifter för distributionsföretag

Sedan 2012 regleras elnätsföretagens intäkter genom att Ei på förhand fastställer en ram för varje nätföretags intäkter under en fyraårsperiod, en så kallad intäktsram. Efter tillsynsperioden stämmer Ei av företagets intäktsram för att avgöra om de hållit sig inom den på förhand beslutade intäktsramen. Under 2020 har Ei beslutat om företagets intäktsramar efter tillsynsperiodens slut för perioden 2016–2019 och beslutat om företagets avvikelsebeslut. I avvikelsebesluten kan företag som haft kvarvarande underskott från tillsynsperioden 2012–2015 flytta över det till tillsynsperioden 2016–2019.

Syftet med intäktsramarna är att elnätsföretagens verksamhet ska bedrivas effektivt till låga kostnader och att företagen får en rimlig avkastning. Den ska säkerställa att kunden får betala ett skäligt pris för överföringen av elen. Intäktsramarna ska bidra till att ge kunderna en långsiktigt god leveranssäkerhet och trygga den svenska elförsörjningen. Elnätsföretagen ska också få stabila och långsiktiga villkor för att bedriva nätverksamhet.

Intäktsramarna ska, som tidigare redovisats, täcka skäliga kostnader för att bedriva nätverksamhet under tillsynsperioden och ge en rimlig avkastning på det kapital som krävs för att bedriva verksamheten, kapitalbasen. Kostnader för en ändamålsenlig och effektiv drift av nätverksamheter med likartade objektiva förutsättningar ska anses som skäliga kostnader för att bedriva nätverksamheten. När intäktsramen bestäms ska hänsyn tas till kvaliteten i elnätsföretagens sätt att bedriva nätverksamheten. Detaljerna för beräkningen av intäktsramen anges i intäktsramsförordningen¹².

Av intäktsramsförordningen framgår det bland annat att anläggningarnas ålder ska beaktas vid bedömningen av företagets kapitalkostnader. Vidare anges anläggningarnas ekonomiska livslängd, avskrivningstiden. Som en direkt följd av energieffektiviseringsdirektivet¹³ har det också införts en bestämmelse i ellagen som anger att Ei vid bedömningen av intäktsramen också ska ta hänsyn till i vilken utsträckning nätverksamheten bedrivs på ett sätt som är förenligt med eller bidrar till ett effektivt utnyttjande av elnätet. Ei har även meddelat föreskrifter med mer detaljerade regler om bedömningen av kvaliteten, effektiviteten och kostnaderna, bland annat hur anläggningarnas ålder ska bestämmas.¹⁴

¹² Förordning (2018:1520) om intäktsram för elnätsföretag.

¹³ Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/27/EU av den 25 oktober 2012 om energieffektivitet, om ändring av direktiven 2009/125/EG och 2010/30/EU och om upphävande av direktiven 2004/8/EG och 2006/32/EG

¹⁴ Energimarknadsinspektionens föreskrifter (EIFS 2019:4) om vad som avses med kvaliteten i nätverksamheten och vad som avses med ett effektivt utnyttjande av elnätet vid fastställande av intäktsram och Energimarknadsinspektionens föreskrifter (EIFS 2019:2) om beräkning av intäktsram för elnätsföretag.

Om ett elnätsföretags intäkter avviker från intäktsramen påverkar det intäktsramen för den efterföljande tillsynsperioden. Om företagets intäkter har varit lägre än vad ramen medger innebär det att intäktsramen för kommande period höjs med motsvarande belopp. Om nätföretaget istället har överskridit ramen minskar intäktsramen för den kommande perioden och om överträdelsen överstiger 5 procent tillkommer ett överdebiteringstillägg som ytterligare minskar intäktsramen.

I ellagen finns det också regler om omprövning av intäktsramarna under och efter tillsynsperioden, om tidpunkter för ansökan och beslut samt om periodisering av intäkter.

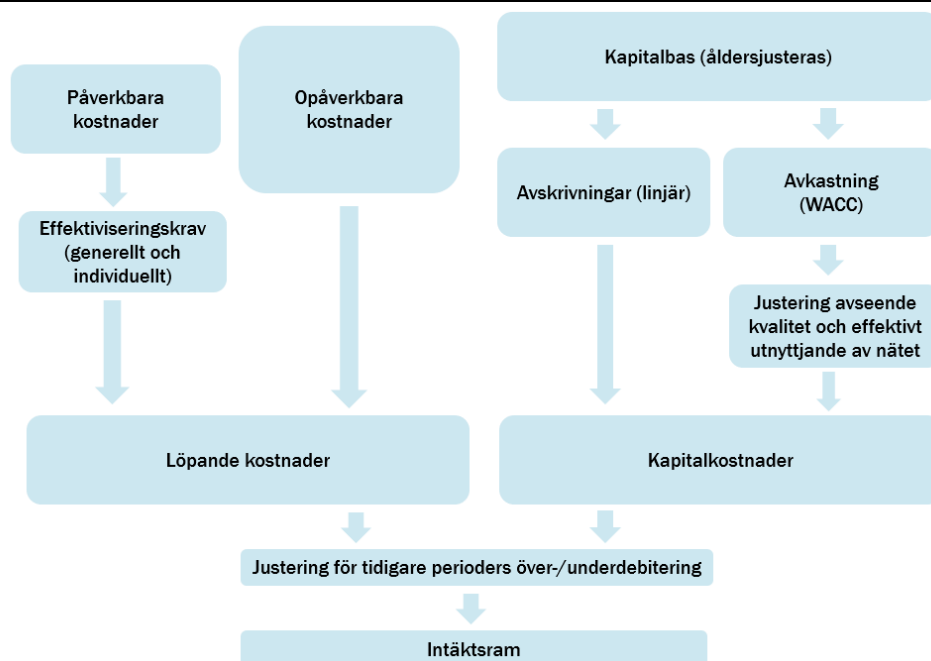
De olika delarna i intäktsramen

De skäligen kostnader som företagen ska få täckning för genom intäktsramarna delas in i kapitalkostnader samt påverkbara och opåverkbara löpande kostnader. Hur de olika delarna i intäktsramen hänger ihop framgår av Figur 3.

Kapitalkostnad är kostnad för att använda kapital. Grunden för beräkning av kapitalkostnaderna är kapitalbasen. I kapitalbasen ingår anläggningstillgångar, som exempelvis elledning och nätstationer, som ett elnätsföretag använder för att bedriva nätverksamheten. Kostnaden utgörs av två delar, kostnad för kapitalförslitning (avskrivning) och kostnad för kapitalbindning (avkastning). Kapitalbasen värderas utifrån nuanskningsvärde och avkastningen beräknas med en real kalkylränta före skatt¹⁵. När kapitalkostnaderna beräknas tar Ei hänsyn till investeringar som skett under respektive tillsynsperiod.

¹⁵ Ei har i domstolsprocess medgett en kalkylränta om 2,35 procent för tillsynsperioden 2020–2023.

Figur 3. Delar i intäktsram el

Avkastningens storlek påverkas också dels av kvaliteten i nätverksamheten, dels av hur effektivt nätet utnyttjas. Kvaliteten bedöms utifrån avbrott i överföringen. Avgörande vid bedömningen av effektiviteten är nätförluster och belastningen på nätet. Dessa incitament får tillsammans högst öka eller minska den regulatoriska avkastningen med en tredjedel per år.

Opåverkbara kostnader är bland annat kostnader för nätförluster, abonnemang till överliggande och angränsande nät, anslutning till överliggande och angränsande nät och kostnader för myndighetsavgifter. Företagen får full täckning för opåverkbara kostnader.

Exempel på påverkbara kostnader är kostnader för drift och underhåll samt kundspecifika kostnader för exempelvis mätning, beräkning och rapportering. Ei använder företagens historiska kostnader som utgångspunkt för att fastställa de påverkbara kostnaderna för tillsynsperioden. För att kunderna ska få del av förväntade produktivitetsökningar innehåller regleringen ett krav på effektivisering. Effektiviseringskravet innebär en årlig minskning av de påverkbara kostnaderna mellan 1 till 1,82 procent beroende på företagets effektivitet. Ei har under 2020 beslutat om företagets intäktsram efter tillsynsperiodens slut för tillsynsperioden 2016–2019. Ei har utgått från siffrorna i senaste beslutet för perioden vid beräkningen av effektiviseringskravet.

Förslag till lagändring gällande incitament för effektivisering på totalt kapital

Under 2020 lämnade Ei ett förslag till ändring av ellagen som gör det möjligt att införa incitament i regleringen som styr nätföretagen mot andra lösningar än

traditionella nätinvesteringar när det är motiverat, för att uppnå kostnadseffektivitet i nätverksamheten på sikt. Förändringen syftar till att ge nätföretagen incitament att arbeta med att effektivisera hela nätverksamhetens kostnads massa, både kapitalkostnader och löpande kostnader, inte bara på påverkbara kostnader vilket är fallet idag. Förslaget har varit ute på remiss under 2020 till mars 2021.

Domstolsprocesser under tillsynsperioderna

Inför tillsynsperioden 2016–2019 fattade Ei 185 beslut om intäktsramar under år 2015. Av dessa beslut överklagades 81 till förvaltningsrätten. Den viktigaste frågan i de överklagade ärendena var nivån på kalkylräntan, som i besluten bestämts till 4,53 procent¹⁶. Förvaltningsrätten fastställde i december 2016 kalkylräntan till 5,85 procent, vilket innebär att de beslutade intäktsramarna för tillsynsperioden 2016–2019 skulle öka med cirka 8 miljarder kronor.

Ei överklagade förvaltningsrättens domar till kammarrätten som i november 2017 meddelade att Ei inte fick prövningstillstånd. Besluten återförvisades därför till Ei som under 2018 med beaktande av de angivna förutsättningarna i förvaltningsrättens dom fastställde företagets intäktsramar med en kalkylränta om 5,85 procent.

Under 2019 fattade Ei 179 beslut om intäktsramar inför tillsynsperioden 2020–2023. Cirka 120 beslut överklagades till förvaltningsrätten. Det som företagens överklaganden främst handlar om är i fall Ei får tillämpa intäktsramsförordningen vid fastställandet av elnätsföretagens intäktsramar eller om bestämmelserna om kalkylräntan i intäktsramsförordningen strider mot ellagen eller elmarknadsdirektivet och därför inte ska få användas av Ei. Denna fråga har betydelse för stora delar av beräkningen av intäktsramarna. Förvaltningsrätten meddelade i slutet av februari 2021 att bestämmelserna om kalkylräntan i intäktsramsförordningen inte ska få användas och återförvisade målen till Ei. Ei överklagade förvaltningsrättens domar till Kammarrätten i Jönköping där processerna fortfarande pågår.

Under 2020 har Ei beslutat om företagets intäktsramar efter tillsynsperiodens slut för perioden 2016–2019 och därefter även beslutat om företagets avvikelsebeslut. Förvaltningsrätten fick in sex överklaganden gällande besluten efter tillsynsperioden, samtliga överklaganden har därefter återkallats. Avvikelsebesluten handlar om att jämföra företagets faktiska intäkter under perioden med intäktsramen och därefter fastställa vilket belopp som företagen får föra över till nästa period eller om intäktsramen för den påföljande tillsynsperioden ska minska. Ei avtog i dessa beslut möjligheten att flytta över

¹⁶ 4,56 procent efter medgivanden från Ei under domstolsprocessen.

belopp för outnyttjad intäktsram för mer än en tillsynsperiod. Cirka 100 företag har överklagat avvikelsebesluten.

Nivån på intäktsramarna i Tabell 2 visar vilka intäktsramar som elnätsföretagens ansökt om, Ei:s beslutade intäktsramar och de intäktsramar som fastställts efter prövning i domstol för tillsynsperioderna 2012–2015 och 2016–2019.¹⁷ Vid jämförelser mellan de olika tillsynsperioderna ska det noteras att beloppen för tillsynsperioderna anges i olika års prisnivåer.

Tabell 2. Intäktsramar

Intäktsramar, miljarder kronor	Ansökta belopp	Beslutade ramar	Ramar efter domstolens prövning
2012–2015 (2010 års prisnivå)	183	160 ¹⁸	196 ¹⁹
2016–2019 (2014 års prisnivå)	176	164 ²⁰	173 ²¹
2020–2023 (2018 års prisnivå)	22	168	23

Källa: Ei

¹⁷ Svenska Kraftnäts intäktsram är inte inkluderad i tabellen.

¹⁸ Ei medgav i domstolsprocessen att den övergångsmetod som använts ändrades i några delar. Konsekvensen blev bland annat att intäktsramarna då ökade från cirka 150 till 160 miljarder kronor.

¹⁹ De 196 miljarder kr motsvarar efter avstämda uppgifter och i 2014 års prisnivå ca 201 miljarder kr.

²⁰ Ei medgav ändrad kalkylränta från 4,53 till 4,56 procent i domstolsprocessen och intäktsramarna ökade då från 163 till 164 miljarder.

²¹ På företagens ansökan om korrigerings av kapitalbas omprövade Ei ett antal intäktsramar under tillsynsperioden 2016–2019. De omprövade intäktsramarna ledde till att intäktsramarna ökade från 172 till 173 miljarder.

²² Från och med tillsynsperioden 2020–2023 ansöker inte företagen om belopp, alla företag får intäktsram utifrån vad beräkningen medger och Ei justerar beräkningen efter perioden utifrån de faktiska förutsättningarna.

²³ Det går inte att kartlägga ram efter domstolens prövning då domstolsprocesser pågår.

1.1.4 Gränsöverskridande frågor

En viktig förutsättning för en gemensam marknad är att el kan överföras mellan elområden och länder. För närvarande pågår ett arbete med att harmonisera handeln med el inom EU. I praktiken går det till så att varje land måste genomföra EU-regler, så kallade nätföreskrifter, i syfte att underlätta och säkerställa den gränsöverskridande överföringen av el. Ei har en central del i detta arbete och samarbetar med övriga berörda tillsynsmyndigheter i EU och regionalt i särskilda forum. Ei:s arbete med genomförande av nätföreskrifter framgår också av rapporten *Nya EU-förordningar för el och naturgas – innehåll och genomförande*.²⁴

Projekt av gemensamt intresse

En viktig fråga för medlemsstaterna är att öka leveranssäkerheten och försörjningstryggheten för el och gas inom EU. För att åstadkomma detta lyfts ett antal infrastrukturprojekt upp som så kallade projekt av gemensamt intresse (Projects of Common Interest – PCI). Dessa projekt har ett särskilt regelverk som syftar till att förenkla och samordna tillståndsprocesser mellan länderna, men också regler som ger projektägarna möjlighet att söka särskilda EU-medel för att underlätta finansieringen. För perioden 2021–2027 finns 42,3 miljarder euro i den så kallade CEF-fonden²⁵ som projektägarna kan söka. Projekten ska bidra till integrering av marknaden och öka konkurrensen, leda till bättre försörjningstrygghet och minska koldioxidutsläppen.

Ei har flera uppgifter enligt regelverket, bland annat att delta i utvärderingen av de projekt som ansöker om att få bli PCI-projekt, rapportera hur projekten framskrider och fatta beslut om CBCA²⁶.

Sverige har för närvarande två PCI-projekt för el varav det ena utgörs av 400 kV-ledningen Ekhyddan–Nybro–Hemsjö som preliminärt uppskattas att tas i drift 2025. Detta projekt syftar till att öka driftsäkerheten i transmissions- och regionnäten och att trygga elförsörjningen till likströmsförbindelsen NordBalt mellan Sverige och Litauen. Projektet bidrar också till att öka överföringskapaciteten mellan de svenska elområdena SE3 och SE4 och till att överföringsförlusterna i det svenska elnätet reduceras med cirka 275 GWh/år vilket i sin tur leder till minskad miljöpåverkan i det integrerade europeiska elenergisystemet.

Det andra PCI-projektet för el utgörs av en 400-kV kabel från Messaure i norra delen av Sverige till Keminmaa i Finland. Detta projekt planeras av Svenska kraftnät tillsammans med Finlands transmissionsnätoperatör Fingrid och planeras

²⁴ Ei R2018:10

²⁵ Connecting Europe Facility

²⁶ Cross-Border Cost Allocation

att tas i drift under slutet av 2025.²⁷ Den planerade ledningen mellan Sverige och Finland är tänkt att resultera i stor nytta för hela den nordiska elmarknaden, öka försörjningssäkerheten i Finland, integrera Sverige ytterligare i det nordiska elsystemet och möta de framtida behov av säkra elleveranser. Utbyggnadsförslaget utgörs av en cirka 180 kilometer lång sträckning mellan station Messaure i Jokkmokks kommun och finska gränsen i Torne älv vid Risudden, Övertorneå kommun. Totalt beräknas hela luftledningen bli 380 kilometer och kommer gå parallellt med befintlig transmissionsnätsledning på samma sträcka.

1.1.5 Efterlevnad av ellagstiftningen

I Ei:s uppgifter som nätmyndighet ingår att utöva tillsyn över att företagen uppfyller sina skyldigheter enligt ellagstiftningen, såväl den nationella som EU-regler. Av ellagen²⁸ framgår att Ei också är tillsynsmyndighet enligt förordningen om villkor för tillträde till nät för gränsöverskridande elhandel²⁹. Enligt Ei:s instruktion ska myndigheten, om inget annat särskilt anges, också fullgöra de uppgifter som följer av EU:s elmarknadsdirektiv.³⁰

Enligt elmarknadsdirektivet³¹ ska de nationella tillsynsmyndigheterna följa och genomföra de rättsligt bindande och relevanta beslut som fattas av Agency for the Cooperation of Energy Regulators³² (ACER) och Europeiska kommissionen. För att göra det möjligt för Ei att följa kommissionens beslut har bestämmelser införts i ellagen³³ och i lagen om certifiering av transmissionsnätsföretag för el³⁴.

Enligt ellagen³⁵ har Ei rätt att på begäran få de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen. Ei får meddela de förelägganden som behövs för att trygga efterlevnaden av de föreskrifter och villkor som omfattas av tillsynen³⁶. Ett sådant föreläggande får förenas med vite.

²⁷ <https://www.svk.se/utveckling-av-kraftsystemet/transmissionsnätet/transmissionsnatsprojekt/aurora-line/>

²⁸ 1997:857 12 kap. 1 § fjärde stycket.

²⁹ Europaparlamentets och Rådets förordning (EU) 2019/943 av den 5 juni 2019 om den inre marknaden för el.

³⁰ Förordning (2016/742) med instruktion för Energimarknadsinspektionen

³¹ Europaparlamentets och Rådets direktiv (EU) 2019/944 av den 5 juni 2019 om gemensamma regler för den inre marknaden för el och om ändring av direktiv 2012/27/EG.

³² ACER är en gemensam organisation för EU:s tillsynsmyndigheter för energi och Ei är en av medlemmarna.

³³ 1997:857 12 kap. 1 b §.

³⁴ 2011:710 3 kap. 4 § och 4 kap. 3 §.

³⁵ 1997:857 12 kap. 2 §

³⁶ 1997:857 12 kap. 3 §

1.2 Grossistmarknaden för el

Den svenska grossistmarknaden för el är del av en integrerad nordisk-baltisk marknad genom överföringsförbindelser. Det nordisk-baltiska nätet är i sin tur sammankopplat med det europeiska elnätet. Den operativa hanteringen av elnätet sker inom respektive land, där den systemansvariga operatören har ansvar för att det nationella elnätet ständigt är i balans.

Den svenska elproduktionen baseras i huvudsak på kärnkraft och vattenkraft. Elanvändningen påverkas av en relativt stor andel elintensiv industri och av att många hushåll har eluppvärmning. Handeln på grossistmarknaden sker i huvudsak på elbörsen Nord Pool.

Figur 4 De nordisk-baltiska elområdena

Källa: Ei

1.2.1 Övervakning av prisutveckling, transparens och konkurrens

Handel med el

Det svenska elhandelssystemet fick sin nuvarande utformning vid avregleringen 1996 och är i huvudsak en *energy only-marknad*. På en *energy only-marknad* får producenterna betalt per timme för den el som de säljer och inte för installerad kapacitet.

Elhandelssystemet kan delas in i fyra delmarknader: en prissäkringsmarknad, en dagenföremarknad, en intradagsmarknad och slutligen en balansmarknad, se Figur 5.

Figur 5. Elhandelssystemet

Källa: Ei

Det finns organiserade marknadsplatser för handel på de olika delmarknaderna. Utöver handel på dessa marknadsplatser är det möjligt att handla bilateralt mellan aktörer. Priserna på de organiserade marknadsplatserna fungerar som referenspriser för den bilaterala handeln.

Prissäkringsmarknaden

Vid handel med el finns det behov för marknadens aktörer att hantera de ekonomiska riskerna som det medför att priser varierar såväl över tid som mellan olika geografiska områden. Detta är ett behov som finns hos producenter för att kunna säkra sin intäkt på en viss nivå men även hos förbrukare, som vill uppnå en viss nivå av förutsägbarhet i sina framtida elkostnader.

Det finns flera sätt att hantera och säkra priset för elleveranserna. För den underliggande risken kring framtida prisnivåer, används på de flesta marknader olika former av finansiella terminskontrakt. Med finansiella avses, i detta sammanhang, att kontrakten inte är knutna till någon fysisk leverans av energi utan att de endast avräknas ekonomiskt mot ett avräkningspris. Kontrakten kan omfatta olika tidsperioder (till exempel veckor, månader eller år) och även ha varierande profil

(till exempel topp- och baslastkontrakt). Den stora volymen finansiella kontrakt på den nordiska marknaden är knutna till systempriset³⁷ som avräkningspris.

För prissäkring av den specifika prisrisken för ett enskilt elområde används olika typer av instrument i olika delar av EU. De vanligaste instrumenten i kontinentala Europa för att hantera risken är transmissionsrätter medan risken i Norden huvudsakligen hanteras med så kallade *Electricity Price Area Differentials* (EPAD). Köparen av ett EPAD-kontrakt prissäkrar skillnaden mellan systempriset och priset i ett specifikt elområde. Det kan till exempel vara det elområde i vilket köparen har sina fysiska åtaganden såsom en elleverans. På samma sätt kan en producent sälja EPAD-kontrakt för att prissäkra sin produktion i ett elområde.

I huvudsak sker prissäkring i Sverige och övriga Norden genom att aktörerna handlar med terminskontrakt som i vissa fall kombineras med EPAD. Dessa kontrakt kan handlas bilateralt, via mäklare eller på handelsplatser. För Norden organiserar såväl Nasdaq Commodities som EEX handel med och avräkning av finansiella kontrakt. Kontrakt som handlats bilateralt avräknas i allmänhet hos ett clearinghus. Avräkningen innebär att parterna får clearinghuset som motpart. På så sätt övertar clearinghuset motpartsrisken. I dagsläget är det möjligt att prissäkra sin produktion eller förbrukning genom handel i finansiella elkontrakt upp till 10 år framåt i tiden hos Nasdaq Commodities medan EEX erbjuder finansiella kontrakt upp till 6 år framåt i tiden. Handeln sker kontinuerligt och prissätts enligt *pay as bid*³⁸. Att delta i den finansiella marknaden är frivilligt och aktörerna väljer därmed själva vilka kontrakt som är lämpliga att använda för att hantera sin risk.

Dagenföremarknaden

Dagenföremarknaden, ofta kallad spotmarknaden, utgör den huvudsakliga marknaden för planering av morgondagens elleveranser. I dag samarbetar sju elbörser i nordvästra Europa för att beräkna marknadspriser och handelsvolymen för dagenförehandeln. Den beräkningsmetod, priskopplingsalgoritm, som elbörserna använder heter Euphemia³⁹. Att elbörserna beräknar börspriser gemensamt innebär att de beräknar flöden över större områden så att tillgänglig produktions- och överföringskapacitet nyttjas på bästa sätt. Börserna turas om att beräkna priserna så att bara en elbörs åt gången beräknar priserna för det gemensamma området.

³⁷ Nord Pool Spot beräknar det referenspris som används i den finansiella handeln. Detta pris kallas systempriset. I beräkningen utgör Norge, Danmark, Sverige och Finland ett budområde medan de baltiska länderna, Polen, Tyskland och Nederländerna utgör enskilda områden på samma sätt som i beräkningen av elområdespriser. Systempriset räknas ut som om det inte fanns några begränsningar i överföringskapacitet mellan de fyra nordiska länderna.

³⁸ *Pay as bid* innebär att de köp- och säljbud som får tillslag avräknas till det pris aktören lämnat i marknaden.

³⁹ Pan-European Hybrid Electricity Market Integration Algorithm.

Enligt EU-regler⁴⁰ behöver en elbörs ha tillstånd för att bedriva elbörsverksamhet i ett elområde. EMCO (Nord Pool), EPEX Spot och Nasdaq Commodities får bedriva elbörsverksamhet på dagenföremarknaden i Sverige. I nuläget har enbart EMCO och EPEX Spot en etablerad verksamhet i väntan på att nödvändiga arrangemang för flera nominerade elmarknadsoperatörer är genomförda.⁴¹ EMCO:s dagenföremarknad som också kallas Nord Pool day-ahead är marknadsplats för merparten av den fysiska handeln med el i Norden och Baltikum. Ungefär 90 procent av all el som förbrukas i Norden handlas på Nord Pool (och integreras i den EU-gemensamma marknadskopplingen) medan resterande 10 procent handlas med bilaterala avtal.

Handeln på EMCO:s dagenföremarknad går till så att aktörerna lämnar in sina köp- och säljbud till elbörsen senast kl. 12.00. Buden gäller för nästkommande dygn och lämnas för varje hel timme. I buden specificeras hur mycket aktören vill köpa respektive sälja och till vilka priser och i vilka elområden. I nästa steg, när alla buden har kommit in, summerar elbörsen alla bud i en köpstege och en säljstege för respektive timme. Där köp- och säljbud möts etableras marknadspriset och den volym som kommer att köpas och säljas. Alla säljbud som är lägre än det etablerade priset får producera och sälja sin el på marknaden den timmen och alla köpbud över det etablerade priset får köpa el den aktuella timmen. Detta brukar benämnas att köpare och säljare får tillslag och innebär att anläggningar som är beredda att sälja till lågt pris eller oberoende av pris används först och att dyrare bud får tillslag efter behov. Senast kl. 13.00 ska EMCO publicera priserna för nästkommande dygn.

På dagenföremarknaden tillämpas marginalprissättning, vilket betyder att alla aktörer som får tillslag får handla till det etablerade marknadspriset, oavsett sina initiala bud. Det görs ingen skillnad mellan olika produktionsteknologier. Därmed konkurrerar buden på lika villkor oavsett typ av produktion som bjuds in i marknaden.

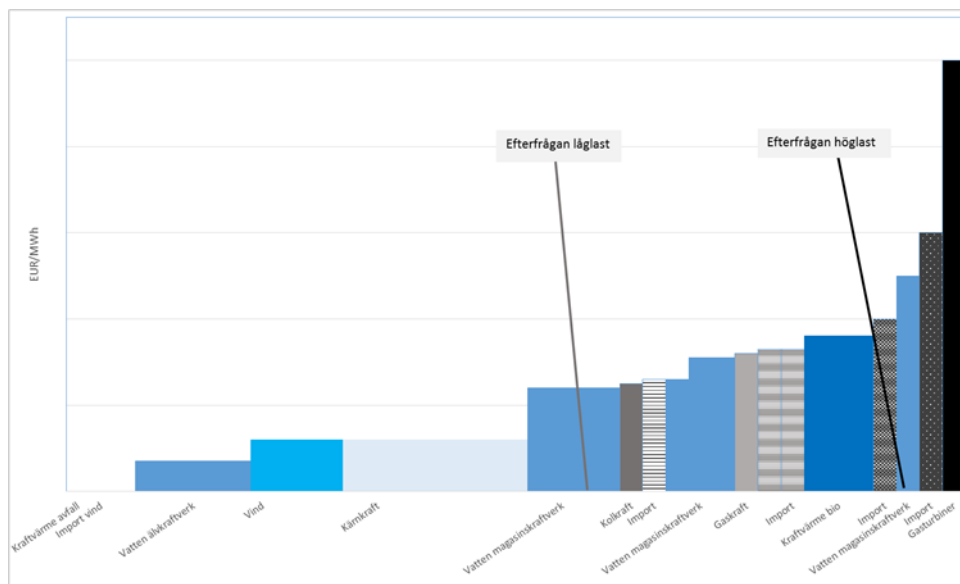
I Figur 6 presenteras en principiell bild över prisbildningen på spotmarknaden och i vilken ordning olika kraftslag får tillslag. Värt att notera är att vattenkraftsproducenter normalt sett lämnar bud vid flera olika prisnivåer. Detta beror på att en vattenkraftsproducent, som har tillgång till magasinkapacitet, har möjlighet att välja mellan produktion i dag och produktion vid senare tillfälle beroende på hur mycket man får betalt för sin kapacitet. Om producenten förväntar sig ett högre

⁴⁰ Kommissionsriktlinjen CACM (Capacity Allocation and Congestion Management), artikel 2.23 och artikel 4-6.

⁴¹ Kommissionsriktlinjen CACM möjliggör konkurrens mellan börser. Det finns tre nominerade elmarknadsoperatörer som får bedriva handel med el på dagenföremarknaden: Epex Spot, Nasdaq Commodities och EMCO

pris längre fram i tiden, kommer den sannolikt att avstå från att producera el och istället spara vatten i magasinen. Ett annat väsentligt inslag i utbudskurvan är möjligheten till import, som varierar i både omfång och pris från timme till timme.

Figur 6. Prisbildning i Sverige

Källa Ei

För att hantera överföringsbegränsningar är elmarknaden indelad i elområden. När handelskapaciteten är tillräcklig mellan elområden blir priset lika i dessa områden och de kommer att bilda ett gemensamt prisområde. När handelskapaciteten inte är tillräcklig uppstår separata prisområden med olika priser. Ett prisområde kan därför bestå av ett eller flera elområden.

Handeln på dagenföremarknaden utgör en stor del av den fysiska handeln och prisbildningen i Norden och därmed Sverige. Marknaden bedöms därmed vara central för aktörernas intjäningsförmåga.

Intradagsmarknaden

Enligt EU-regler⁴² behöver en elbörs ha tillstånd för att bedriva elbörsverksamhet i ett elområde på intradagsmarknaden. I dag får EMCO (Nord Pool) och EPEX Spot bedriva elbörsverksamhet i Sverige.⁴³

Handeln på EMCO:s intradagsmarknad öppnar kl. 14.00 dagen före och stänger en timme före leveranstimmen. Buden matchas kontinuerligt när en motpart hittas

⁴² Kommissionsriktlinjen CACM (Capacity Allocation and Congestion Management), artikel 2.23 och artikel 4-6.

⁴³ Kommissionsriktlinjen CACM möjliggör konkurrens mellan börser. Det finns två nominerade elmarknadsoperatörer som får bedriva handel med el på intradagsmarknaden: Epex Spot och EMCO.

vilket betyder att handeln sker mellan två parter och utan prispåverkan på övriga transaktioner.

Intradagsmarknaden är en justeringsmarknad som ger aktörerna möjlighet att handla sig i balans fram till en timme före drifttimmen om förutsättningarna har ändrats efter det att dagenföremarknaden stängt. Exempelvis kan temperaturen ha avvikit från den prognostiserade, vilket påverkar uppvärmningsbehovet och därmed förbrukningen. Intradagsmarknaden används främst av balansansvariga, det vill säga de företag som åtagit sig att ta den ekonomiska risken för obalanser på marknaden, även om det inte är ett krav att vara balansansvarig för att få delta på intradagsmarknaden.

Volymerna på den nuvarande intradagsmarknaden i Norden är förhållandevis små i jämförelse med dagenföremarknaden. På andra europeiska marknader spelar intradagsmarknaden en större roll än i Norden eftersom många aktörer utför en större del av sin handel där.

I juni 2018 introducerades priskopplingsalgoritmen XBID, som är ett EU-gemensamt priskopplingssystem för intradagshandel. Enligt regelverket ska intradagshandeln vara kontinuerlig med implicit allokering av transmissionskapacitet.⁴⁴

Balansmarknaden

Svenska kraftnät har tillsammans med de andra nordiska systemansvariga inrättat balansmarknaden för att kunna säkerställa sitt behov av reglerresurser i realtid på ett kostnadseffektivt sätt. Balansmarknaden består av marknadsplatser för automatiska och manuella reserver. För närvarande pågår en förändring av den svenska balansmarknaden på grund av anpassning till EU-regler.⁴⁵ I stora drag fungerar balansmarknaden i dag enligt följande.

Svenska kraftnät upphandlar de automatiska reserverna. Prissättningen för automatiska reserver innehåller två komponenter, en kapacitetsrelaterad och en energirelaterad komponent. Kapacitetsdelen avräknas enligt principen *pay as bid*.

Marknaden för manuella reserver är den nordiska reglerkraftmarknaden. Till reglerkraftmarknaden lämnas frivilliga bud på upp- och nedreglering med början 14 dygn före leveransdygnets början och fram till 45 minuter före leveranstimmen. Det är enbart balansansvariga som lämnar bud.

⁴⁴ Information om XBID kan bl.a. studeras på Nord Pools webbplats.

⁴⁵ Kommissionens förordning 2017/2195 av den 23 november 2017 avseende balansering av el (balanskoden).

På reglerkraftmarknaden tillämpas marginalprissättning när buden avropas av balansskäl. Det betyder att alla aktiverade uppregeringsbud får samma pris som det dyraste aktiverade budet. Aktörer har således ett incitament att, precis som på spotmarknaden, bjuda in sin produktion till rörlig kostnad/alternativkostnad. När så är fallet ges förutsättning för en kostnadseffektiv allokering av balansresurser. Nedreglering av balansskäl avräknas till lägsta avropade nedregleringsbud.

Buden på reglerkraftmarknaden lämnas per reglerobjekt och ska innehålla uppgifter om volym (MW), pris (euro/MWh), information om geografiskt läge och hur snabbt ett avropat bud kan vara fullständigt aktiverat. Reglerobjekten kan vara produktionsresurser eller förbrukningsresurser. Buden rangordnas i prisordning och de billigaste buden avropas först. Den nuvarande ordningen innebär att de minsta bud som får läggas uppgår till 5 MW (i elområde SE4) eller 10 MW (i elområdena SE1, SE2 och SE3). Reglerobjekt kan aggregeras till ett och samma reglerobjekt inom ett elområde i de fall de var för sig understiger minsta tillåtna budstorlek. Som jämförelse kan nämnas att minsta budstorlek på dagenföre- och intradagsmarknaderna är 0,1 MW. Det högsta tillåtna priset för uppregeringsbud är 5 000 euro/MW.⁴⁶

Ibland finns överföringsbegränsningar och ibland kan det ta tid innan ett reglerobjekt är fullt aktiverat. Avsteg från principen "lägsta bud först" blir då aktuellt och detta förfarande benämns specialreglering. De bud som avropas vid specialregleringen blir inte prissättande på reglerkraftmarknaden och avräknas enligt principen *pay as bid*. Priserna för upp- respektive nedreglering, används i den efterföljande balansavräkningen.

Under 2019 fattade Ei och övriga berörda tillsynsmyndigheter beslut om ett antal nya metoder och villkor för balansmarknaden i enlighet med EU-regler.⁴⁷ Dessa nya metoder och villkor kommer att genomföras under de kommande åren och förändra den nuvarande svenska balansmarknaden i grunden.

Handelsplatser för el

På den fysiska handelsplatsen EMCO (Nord Pool) handlades totalt 995 TWh el under 2020, varav 717,9 TWh av elen handlades via dagenföremarknaden inom Norden och Baltikum. Den totala intradagshandeln uppgick till 26 TWh. Antalet aktiva aktörer på Nord Pool uppgick 2020 till 360 från 20 länder.⁴⁸ På Epex Spot

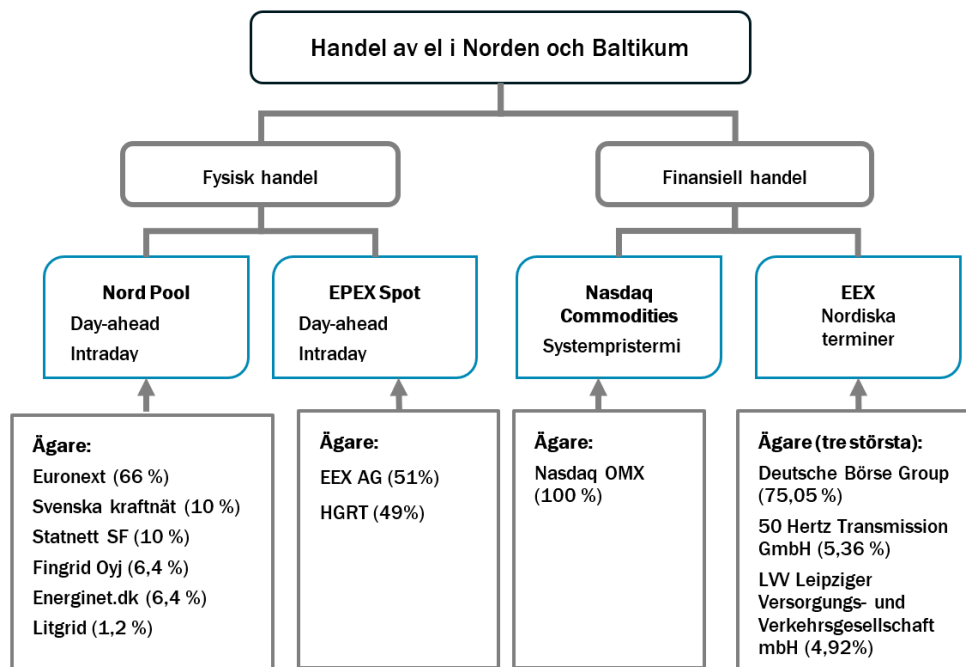
⁴⁶ Fullständiga villkor för deltagande i reglerkraftmarknaden finns på www.svk.se.

⁴⁷ En fullständig lista av de metoder och villkor som beslutats finns på www.ei.se.

⁴⁸ <https://www.nordpoolgroup.com/message-center-container/newsroom/exchange-message-list/2021/q1/nord-pool-announces-2020-trading-figures/>

handlades 2,94 TWh el via dagenföremarknaden och 0,77 TWh via intradagsmarknaden i Sverige⁴⁹.

Figur 7. Handelsplatser för el på den nordisk-baltiska marknaden

Källa: Nord Pool⁵⁰, EPEX Spot, Nasdaq Commodities och EEX

Marknadsdelning och mothandel för hantering av flaskhalsar

Behovet av att överföra el inom Sverige och Norden påverkas i huvudsak av variationer i tillgången på vattenkraft samt säsongsmässiga variationer i förbrukningen. Normalt beror överföringsbegränsningar i det svenska transmissionsnätet på stor vattenkraftsproduktion i norr, vilket leder till ett stort behov av överföring söderut, samtidigt som överföringskapaciteten mellan elområdena är begränsad. Överföringsbegränsningar inträffar också i situationer med stor överföring norrut, från Danmark och kontinenten till den svenska västkusten och vidare till södra Norge.

I Sverige och Norden används två metoder för att hantera överföringsbegränsningar: den ena är marknadsdelning och den andra är mothandel.

Marknadsdelning innebär att elmarknaden är uppdelad i delmarknader, så kallade elområden (även benämmt spotprisområden eller budområden), se Figur 4.

⁴⁹ Epex Spot öppnade dagenföre- och intradagshandeln i början av juni 2020 respektive i slutet av maj 2020

⁵⁰ De nordiska systemoperatörerna tillsammans med den litauiska (Litgrid) äger totalt 34 % av Nord Pool genom ett gemensamt holdingbolag.

Priserna i de enskilda områdena bestäms av produktion och förbrukning inom respektive område samt av överföring av kraft till och från intilliggande områden. När två intilliggande elområden har samma pris bildar de ett prisområde. Det är inte ovanligt att alla Sveriges fyra elområden bildar ett gemensamt prisområde, särskilt under timmar med låg efterfrågan. Prisområden som sträcker sig över danska, svenska och norska elområden är också vanliga. Sverige har varit uppdelat i fyra elområden sedan 2011. När överföringskapaciteten mellan elområden inte är tillräcklig kommer priserna i områdena att skilja sig åt. De intäkter som Svenska kraftnät får vid överföring av el från områden med lågt pris till områden med högt pris, så kallade flaskhalsintäkter, öronmärks för förstärkningar av transmissionsnätet.

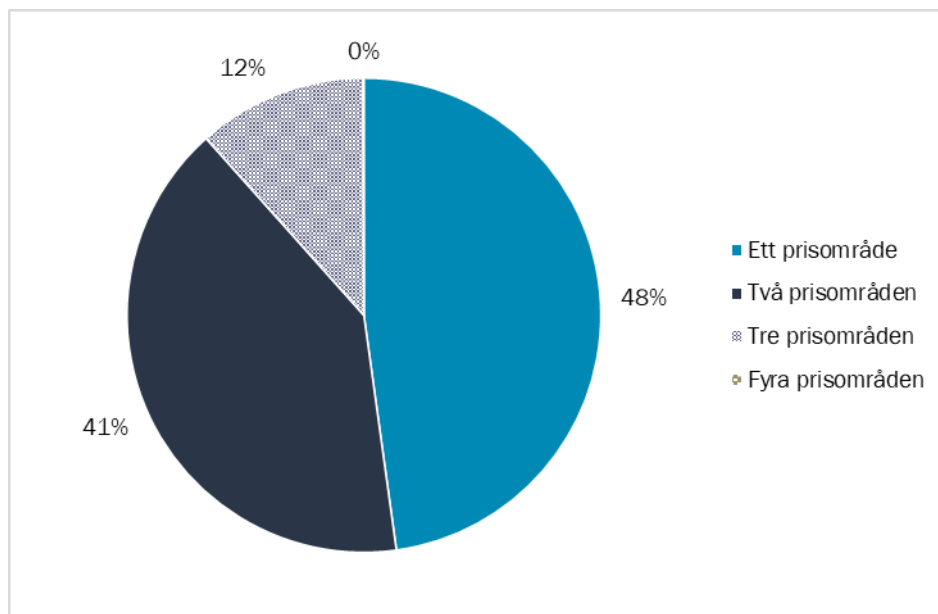
Svenska kraftnät kan även hantera överföringsbegränsningar genom att mothandla. Det innebär att Svenska kraftnät betalar för en ökad elproduktion i underskottsområdet och/eller en minskad elproduktion i överskottsområdet. Mothandelskostnaderna ökar kostnaderna för Svenska kraftnät och ger därmed signaler om att nätet behöver förstärkas. En förutsättning för att kunna mothandla är att det finns produktionsresurser i det aktuella området.

Sverige utgjorde ett eller två prisområden under större delen av 2020

Som framgår av Figur 8 nedan var Sverige under 2020 ett enhetligt prisområde under 48 procent av tiden. Prisskillnader finns i huvudsak mellan södra (elområde SE3 och SE4) och norra (elområde SE1 och SE2) Sverige. Sammantaget var Sverige indelat i två prisområden 41 procent av tiden. Majoriteten av den tiden fanns det prisskillnader mellan norra och södra Sverige. Prisskillnaderna uppstår främst under perioder med överföringsbegränsningar eller produktionsbortfall, särskilt i elområde SE4. Prisskillnaderna mellan elområde SE3 och SE4 förväntas därför minska när den nya transmissionsnätsledningen Sydvästlänken tas i drift under 2021 eftersom den ökar effekten som kan överföras från elområde SE3 till elområde SE4 i södra Sverige.⁵¹

⁵¹ Vid de fullskaletester där anläggningarna varit anslutna till transmissionsnätet framkom behov att korrigera brister i mjukvaran för kraftelektroniken innan anläggningarna som helhet kan tas i drift, idrifttagningen har därför försenats till 15 augusti 2021.

Figur 8. Andel av tiden under 2020 Sverige var uppdelat i 1-4 prisområden

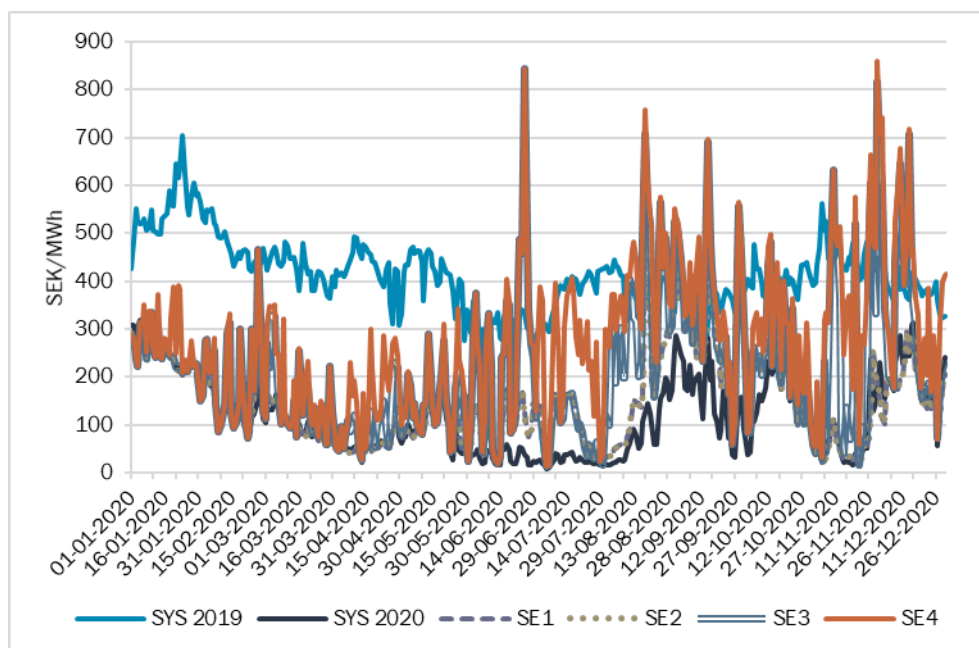

Källa: Nord Pool; E:s egen beräkning utifrån data

Låga priser på dagenföremarknaden under året

Som framgår av Figur 9 låg systempriset för 2020 på relativt låga nivåer jämfört med 2019 och för första gången noterades negativt systempris. Även spotpriserna för elområde SE1–SE4 låg under 2019 års nivåer under stora delar av året. Högst dygnsmedelpris noterades i SE1 och SE2 den 15 januari då priset i båda elområden låg på 674,31 kronor/MWh. I SE3 och SE4 noterades det högsta dygnsmedlet den 25 juni respektive 30 november (842,82 kronor/MWh i SE3 och 860 kronor/MWh i SE4). Årets lägsta dygnsmedelpris observerades den 5 juli, då samtliga svenska elområden noterade 11,84 kronor/MWh.

Figur 9. Timpriser på dagenföremarknaden under 2020, SEK/MWh

Källa: Nord Pool

Låg elanvändning och ökad vindkraftsproduktion

Den totala användningen av el, inklusive förluster vid överföring, var 134,6 TWh år 2020, vilket är en minskning om 3,07 procent jämfört med 2019. Elanvändningen var den lägsta sedan 1986⁵² och var fortsatt låg i förhållande till hur den varit under 00-talet.

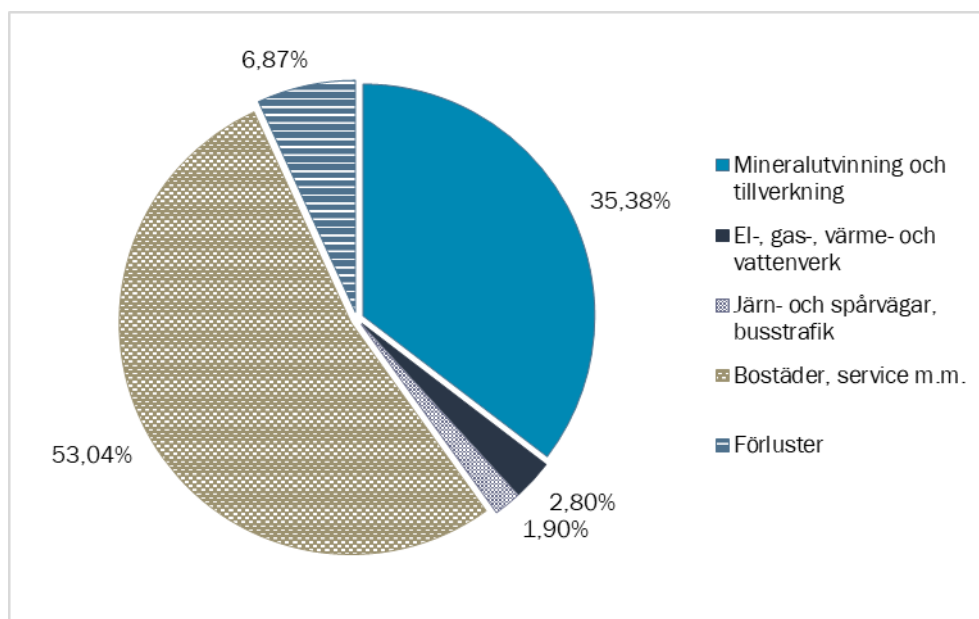
Mer än hälften av elektriciteten, drygt 75,7 TWh, användes inom sektorn bostäder och service vilket är en något högre andel jämfört med år 2019. Industrins elanvändning uppgick 2020 till drygt 47,6 TWh under året och utgjorde då ungefär 35 procent av den totala elanvändningen.

En bidragande orsak till den låga användningen var den höga årsmedeltemperaturen på 7,6 grader som var det högsta som någonsin uppmätts i Sverige sedan rikstäckande observationer inleddes omkring år 1869.⁵³ Elanvändningen fördelat efter område presenteras i Figur 10 nedan.

⁵² Under 1986 uppgick summan av slutlig elförbrukning inom landet (inklusive förluster) till 129 TWh

⁵³ SMHI <https://www.smhi.se/klimat/2.1199/aret-2020-rekordvarmt-ar-1.166700> [hämtat 27.05.2021]

Figur 10. Elanvändning 2020 fördelat på användningsområdena

Källa: SCB

Elproduktionen inom landet minskade med cirka 3 procent under 2020 i jämförelse med året innan. Nettoutbytet när året var summerat visar på en export om 25 TWh, vilket är något lägre jämfört med rekordåret 2019. Vindkraftsproduktionen ökade ytterligare med 39 procent och producerade 27,6 TWh under 2020. Kraftslaget stod för drygt 17 procent av den totala elproduktionen, vilket är en ökning med 4 procentenheter jämfört med 2019. Kärnkraftsproduktionen minskade med 26 procent och stod för 30 procent av den totala elproduktionen. I Tabell 3 nedan visas en sammanställning av Sveriges energibalans under åren 2011–2020.

Tabell 3. Sveriges elbalans 2011-2020, TWh. Negativa värden anger export

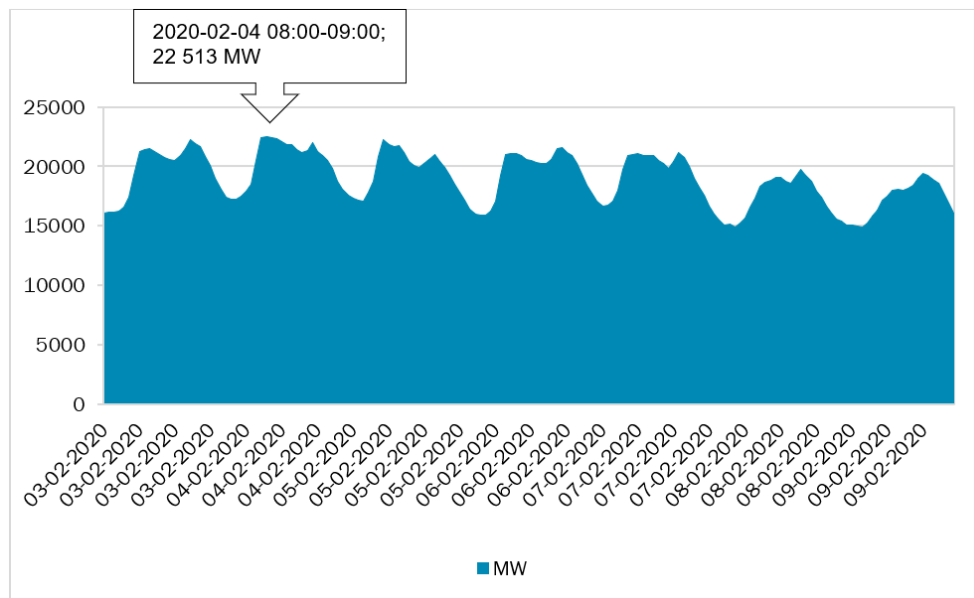
Ettillförsel	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Produktion Inom landet	146,8	162,1	149,7	151,2	158,5	151,4	159,3	158,5	164,9	159,6
Vindkraft	6,1	7,2	9,9	11,5	16,6	15,4	17,5	16,6	19,9	27,6
Vattenkraft	66,0	78,0	61,0	64,2	74,0	61,2	63,9	61,0	64,6	71,2
Kärnkraft	58,0	61,4	63,6	62,2	54,3	60,5	63,0	65,8	64,3	47,3
Övrig värmekraft	16,7	15,5	15,2	13,3	13,6	14,3	14,9	15,0	15,6	12,7
Elanvändning Inom landet	139,6	142,5	139,7	135,6	135,9	139,7	140,4	141,3	138,7	134,6
Nätförluster	10,2	11,4	10,5	10,2	10,4	10,7	11,1	11,0	8,7	9,3
Import	12,5	11,7	12,7	13,9	9,3	14,3	11,9	12,2	9,1	11,8

Källa: Energimyndigheten och SCB

Högsta elförbrukningen under 2020 inträffade kl. 08.00–09.00 den 4 februari då användningen uppgick till 22 513 MW, se Figur 11. Det är 3 000 MW lägre än

föregående års rekord på 25 103 MW som noterades den 30 januari och 6 500 MW ifrån Sveriges hittills högsta elförbrukning som noterades den 5 februari 2001, då förbrukningen uppgick till 27 000 MW.

Figur 11. Effektuttag vecka 6 2020, MW

Källa: Nord Pool

Konkurrensen på grossistmarknaden

I Ei:s rapport från 2014 om elområdesindelningen konstaterades att förutsättningarna för konkurrens på grossistmarknaden var goda.⁵⁴ I allt väsentligt är det Ei:s uppfattning att de beskrivna förhållandena gäller även för 2020.

Under stora delar av året är priset samma i flera av Sveriges elområden och Ei:s analys är att det inte finns enskilda aktörer som då kan utöva marknadsstyrka på dagenföre- och intradagsmarknaden. Under perioder med överföringsbegränsningar då elområdena blir egna prisområden kan enstaka aktörer i elområde SE1 längst i norr och enstaka aktörer i elområde SE4 längst i söder få en position som ger möjlighet att utöva marknadsstyrka⁵⁵ på någon delmarknad. I elområde SE1 finns det en producent vars produktion dominerar området, dock bildar elområde SE1 och SE2 i mycket hög utsträckning ett gemensamt prisområde vilket begränsar en enskild aktörs möjlighet att utöva marknadsstyrka. I elområde SE4 är situationen liknande med endast en större producent.

⁵⁴ Utvärdering av effekterna av elområdesindelningen Ei R2014:08

⁵⁵ Marknadsstyrka kan beskrivas som ett företags förmåga att påverka vilka priser en produkt handlas för på marknaden. Den yttersta formen av marknadsstyrka råder när en aktör har en monopolställning och därmed är ensam på en viss marknad och kan agera utan konkurrens från andra aktörer.

Den svenska elproduktionen domineras av ett fåtal större aktörer. Vattenfall står ensam för över 40 procent av produktionen och tillsammans står de tre största aktörerna (Vattenfall, Fortum och Uniper⁵⁶) för drygt 73 procent.⁵⁷ De tre största aktörerna äger också i olika konstellationer en stor majoritet av den svenska kärnkraften.

Vid varje bedömning av konkurrensen på elmarknaden måste det tas i beaktande att svenska elområden sällan bildar isolerade prisområden. I regel sträcker sig ett prisområde över flera nationsgränser vilket gör att en isolerad studie om konkurrensen i de svenska elområdena riskerar att missa hur elmarknaden i praktiken fungerar.

Ei anser dock att konkurrenssituationen är acceptabel eftersom elområde SE4 ofta bildar gemensamt prisområde med intilliggande svenska och danska elområden vilket minskar enskilda aktörers marknadsmakt. Den nya transmissionsnätledningen Sydvästlänken som planeras att vara i full drift under 2021 kommer också förbättra situationen. Med hela länken i full drift kommer kapaciteten att överföra el mellan mellersta och södra Sverige att öka med upp till 25 procent.⁵⁸

Förändringar i konkurrensen mellan fysiska elhandelsbörser

En ny grupp av EU-förordningar har trätt i kraft under de senaste åren. Genom EU-förordningen om fastställande av riktlinje för kapacitetstilldelning och hantering av överbelastningar (CACM-riktlinjen) infördes ett regelverk för konkurrens mellan elbörser inom dagenföre- respektive intradagsmarknaden inom samma elområde. I mars 2017 godkände Ei Svenska kraftnäts förslag på arrangemang som möjliggör att flera nominerade elmarknadsoperatörer kan vara verksamma samtidigt i de svenska elområdena. Implementeringen av dessa arrangemang påbörjades under slutet av 2019 och slutfördes under 2020.

Tidigare sköttes all dagenföre- och intradagshandel i de nordisk-baltiska elområdena av EMCO (Nord Pool) utan konkurrens från andra börser. I mitten av 2020 började även Epex Spot att erbjuda handel på de båda marknaderna och Sverige har nu en konkurrensutsatt marknad för elmarknadsoperatörer på både dagenföre- och intradagsmarknaden.

Sverige har sedan tidigare fattat beslut som medför att även Nasdaq Commodities får bedriva börshandel för fysiska grossistenergi produkter i de svenska

⁵⁶ Sedan 31 december 2020 äger Fortum 76,1% av Unipers aktier.

<https://ir.uniper.energy/websites/uniper/English/1300/shareholder-structure.html> [hämtat 01.06.2021]

⁵⁷ Källa: Svenska kraftnät

⁵⁸ Källa: Svenska kraftnät

elområdena på dagenföremarknaden. Nasdaq Commodities har ännu inte påbörjat sin verksamhet.

Möjlighet till risksäkring

Svenska kraftnäts elområdesgränser är indelade i tre så kallade kapacitetsberäkningsregioner; Norden, Hansa och Baltikum. Alla svenska interna elområdesgränser och elområdesgränser mellan Sverige och Danmark samt Sverige och Finland ingår i region Norden. Elområdesgränsen mellan Sverige och Polen (Swepol Link) ingår i region Hansa och elområdesgränsen mellan Sverige och Litauen (Nordbalt) ingår i region Baltikum⁵⁹.

Under 2016 trädde EU:s förordning om fastställande av riktlinjer för överföringsrättigheter (FCA) i kraft⁶⁰. Sedan dess analyserar Ei i dialog med övriga berörda tillsynsmyndigheter i de tre kapacitetsberäkningsregionerna hur FCA kan genomföras.

Tillsynsmyndigheterna utvärderade 2017 risksäkringsmöjligheterna enligt artikel 30 i FCA. Utredningen och det påföljande samrådet visade att i svenska elområden sker bland annat prissäkring genom EPAD-kontrakt. I snitt råder ett något högre pris på EPAD-kontrakt i SE4 jämfört med resten av Sverige. Omsättningen av EPAD-kontrakt, är i regel begränsad i SE4 då det är få producenter som ställer ut dessa. Den sammantagna utvärderingen resulterade i att prissäkringsmöjligheterna ändå ansågs tillräckliga i svenska elområden och inga ytterligare åtgärder vidtogs⁶¹.

FCA kräver att en utvärdering om risksäkringsmöjligheter utförs vart fjärde år. Under 2021 kommer Ei på nytt genomföra en analys av risksäkringsmöjligheterna i svenska elområden och vid behov fatta beslut om åtgärder.

Transparensförordningen ökar transparensen på elmarknaden

Syftet med transparensförordningen⁶² är att öka transparensen på energimarknaderna genom att säkerställa att information från marknadens aktörer på ett effektivt sätt når alla berörda. Information som ska rapporteras enligt förordningen inkluderar bland annat fysiska begränsningar i näten, produktion och förbrukning. Informationen samlas på en transparensplattform som drivs av samarbetsorganisationen för europeiska systemansvariga för el, ENTSO-E⁶³ och är tillgänglig för allmänheten. Förordningen antogs under 2013 och rapporteringen

⁵⁹ Källa: Svenska kraftnät

⁶⁰ Kommissionens förordning (EU) 2016/1719 av den 26 september 2016 om fastställande av riktlinjer för förhandstilldelning av kapacitet.

⁶¹ Utvärdering av prissäkringsmöjligheter för svenska elmarknaden – för samråd enligt FCA förordningen, Energimarknadsinspektionen.

⁶² Kommissionens förordning (EU) nr 543/2013 av den 14 juni 2013 om inlämnande och offentliggörande av uppgifter på elmarknaderna

⁶³ European Network of Transmission System Operators - Electricity

började i januari 2015. Ei:s roll är att se till att transparensförordningen efterlevs i Sverige.

Ei gör en löpande granskning av de uppgifter som aktörerna offentliggör om otillgänglighet i produktion, förbrukning och överföring. Ei har som en del i övervakningen haft kontakt med flera företag även om tillsynen inte resulterade i några förelägganden till företag om vidare åtgärder under 2020.⁶⁴

Utvecklingen av grossistmarknaden inom Norden

Utvecklingen av grossistmarknad och transmissionsverksamhet inom Sverige och Norden samt integreringen av den nordiska marknaden i övriga EU är frågor som Ei arbetat med tillsammans med övriga tillsynsmyndigheter genom att aktivt delta i arbetsgrupper inom ACER och CEER. Vidare har Ei arbetat med grossistmarknadsfrågor tillsammans med övriga nordiska tillsynsmyndigheter i samarbetsorganet NordREG samt med övriga tillsynsmyndigheter i de kapacitetsberäkningsregioner som Ei ingår i. Arbetet avseende grossistmarknaden för el har under året främst kretsats kring uppföljning av kapacitetsberäkning och tilldelning av transmissionsnätskapacitet samt kring samverkan och utbyte av information om genomförande av EU-förordningarna CACM, FCA, EB⁶⁵ och SO⁶⁶.

Gemensam nordisk balansreglering

Inom det nordiska området hanteras sedan ett tiotal år balansregleringen⁶⁷ samordnat och till stora delar gemensamt av de nordiska systemansvariga, vilket innebär att balansregleringen hanteras som om det nordiska synkronområdet⁶⁸ skulle vara ett enda kontrollområde⁶⁹. Vidare finns en gemensam funktion för avräkning för Sverige, Finland och Norge. Detta sker emellertid med bibehållet ansvar för varje nationell systemansvarig. Vidare finns en gemensam marknad för reglerkraft, där de mest effektiva resurserna i hela Norden används för upp- eller nedreglering.

Under 2019 meddelade också Danmark att de ansluter till den gemensamma funktionen för avräkning med starttidpunkt under 2021.

⁶⁴ Ei PM2021:02 Marknadsövervakning 2020.

⁶⁵ Kommissionens förordning (EU) 2017/2195 av den 23 november 2017 om fastställande av riktlinjer för balanshållning avseende el.

⁶⁶ Kommissionens förordning (EU) 2017/1485 av den 2 augusti 2017 om fastställandet av riktlinjer för driften av elöverföringssystem.

⁶⁷ Balansregleringen sker för att rätta till frekvensavvikelser, det vill säga återställa den momentana balansen i kraftsystemet.

⁶⁸ Elsystem vars delsystem är ihopkopplade med växelströmsförbindelse och som därmed har en gemensam frekvens.

⁶⁹ Ett kontrollområde är en sammanhängande del av det sammanlänkade systemet, som drivs av en enda systemansvarig och ska inkludera sammankopplade fysiska belastningar och/eller eventuella förbrukningsenheter.

Fortsatt arbete för ökad europeisk harmonisering

Tillsynsmyndigheterna har enligt EU:s elmarknadsdirektiv en skyldighet att övervaka hur tillträdet till gränsöverskridande infrastruktur hanteras av de systemansvariga. Den gemensamma nordiska marknaden är väl etablerad, vilket innebär att det i första hand är förändringar som kräver tillsynsmyndigheternas uppmärksamhet. Ei arbetar aktivt tillsammans med övriga nordiska tillsynsmyndigheter i NordREG för att frågor rörande grossistmarknaden i vart fall diskuteras på nordisk nivå och inte bara nationellt. Ei är också positiva till och stödjer att interna regler och praxis i de nordiska länderna utvecklas i riktning mot ökad harmonisering.

1.3 Slutkundsmarknaden

Den svenska slutkundsmarknaden för el är sedan 1996 konkurrensutsatt. Någon prisreglering förekommer inte. Det finns ca 5,5 miljoner elkunder i Sverige varav ca 4,7 miljoner är hushållskunder.

1.3.1 Övervakning av prisutveckling, transparens och konkurrens på marknaden

Många elhandelsföretag – men vissa verkar endast lokalt

Elhandelsföretag som erbjuder elavtal till elkonsumenter är skyldiga enligt Ei:s föreskrift⁷⁰ att rapportera in de vanligaste avtalstyperna till prisjämförelsesajten elpriskollen.se. Elpriskollen drivs av Ei och möjliggör jämförelser mellan olika elhandelsföretag och deras aktuella erbjudanden. På Elpriskollen finns det över 140 elhandelsföretag. Det totala antalet elhandelsföretag ger dock inte hela bilden av hur många företag den enskilda kunden faktiskt kan välja mellan eftersom vissa elhandelsföretag inte erbjuder elavtal i samtliga elområden och några små lokala elhandelsföretag endast väljer att vara verksamma i det lokala nätet.

De tre största elhandlarna hade i slutet av året en samlad marknadsandel på 45 procent räknat på antalet kunder⁷¹, vilket är densamma som under 2019.

Stabil kundaktivitet

Totalt bytte 10,8 procent⁷² av kunderna elhandelsföretag under 2020 vilket är ungefär som 2018 och 2019.

Antalet omförhandlade avtal har varit relativt oförändrat det senaste decenniet. Totalt tecknade 23,3 procent⁷³ av alla hushållskunder om sitt elhandelsavtal 2020. En annan tendens som går att se sedan flera år tillbaka är att flest avtal omförhandlas under höst- och vintermånaderna.

Byten och omförhandlade elavtal ger dock inte den totala bilden av hur aktiva kunderna på en marknad är. En kund kan vara aktiv genom att välja att stanna kvar i sitt elavtal eftersom den anser att exempelvis elhandelsföretagen, priset eller avtalsvillkoren är bra. En kund kan även anse att kostnaden för elen utgör en så pass liten andel av den totala hushållskostnaden att kunden inte tycker att det är viktigt att få ner elkostnaden.

⁷⁰ EIFS 2020:04

⁷¹ Källa: Energimarknaden 2020, med del av beräkning på data för 2019

⁷² Del av beräkning baserad på data för 2019

⁷³ Källa: Statistiska Centralbyrån

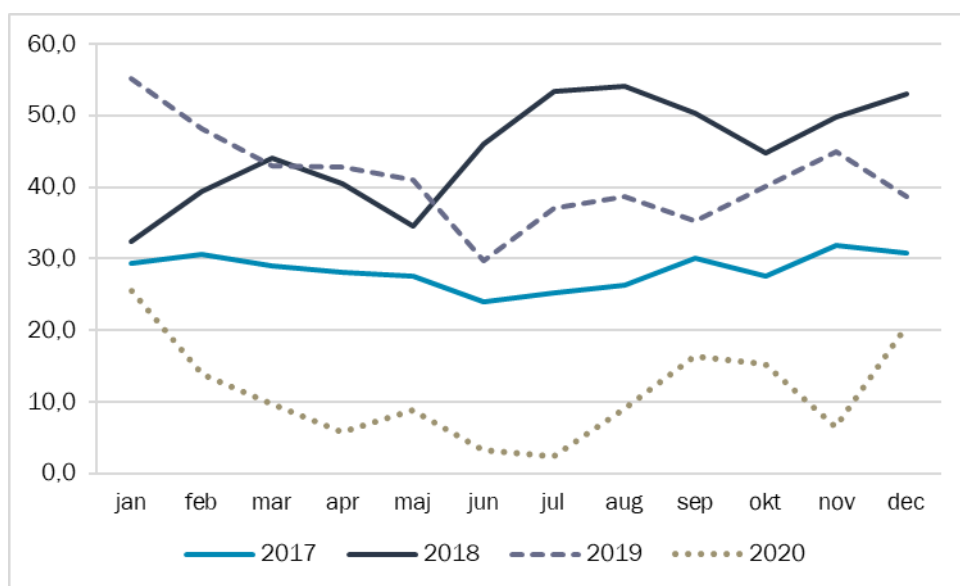
Elpriset till kunderna påverkas mest av priset på grossistmarknaden

Den enskilt största delen av elpriset, 85–90 procent⁷⁴, utgörs av elhandelsföretagens kostnad för att köpa in el för att täcka kundernas förbrukning. Elen köps in på Nord Pool eller via bilaterala avtal med producenter. Avtal om rörligt pris bygger på ett spotpris justerat för kundens uttagsprofil, medan fastprisavtal baseras på kostnaden för elhandelsföretagen att köpa el på termin justerat för kundens uttagsprofil. För fastprisavtalen tillkommer också en kostnad för områdesprissäkring med EPAD-kontrakt.⁷⁵ Utöver inköpspriset för el tillkommer kostnader för bland annat elcertifikat, ursprungsmärkning, administration och moms.

Spotprisernas koppling till slutkundpriserna

2020 års spotpriser var under stora delar av året väldigt låga för att mot slutet av året stiga något. Under andra halvan av året var det relativt stora prisvariationer mellan Sveriges elområden. Det genomsnittliga priset var avsevärt lägre än 2019 på den nordeuropeiska elbörsen Nord Pool. Det genomsnittliga systempriset under 2020 var 11,4 öre/kWh, vilket kan jämföras med genomsnittet för 2019 som var 41,2 öre/kWh och 45,2 öre/kWh under 2018, se **Figur 12**.

Figur 12. Systempris Nord Pool, öre/kWh

Källa: Nord Pool

⁷⁴ Källa: Ei:s rapport "Utvärdering av effekterna av elområdesreformen" Ei R2014:08

⁷⁵ Det är systempriset (som är det pris som skulle råda om inga överföringsbegränsningar fanns inom regionen) som används som referenspris för terminskontrakten som elhandlarna prissäkrar sig med när de säljer avtal med fast pris till sina kunder. Det är dock i de lokala elområdena som den fysiska inmatningen från produktionskällan och den faktiska förbrukningen av el prissätts. Eftersom priserna i elområdena kan skilja sig från systempriset finns behov för aktörer att säkra sig mot denna områdesprissrisk vilket de gör genom att handla EPAD-kontrakt.

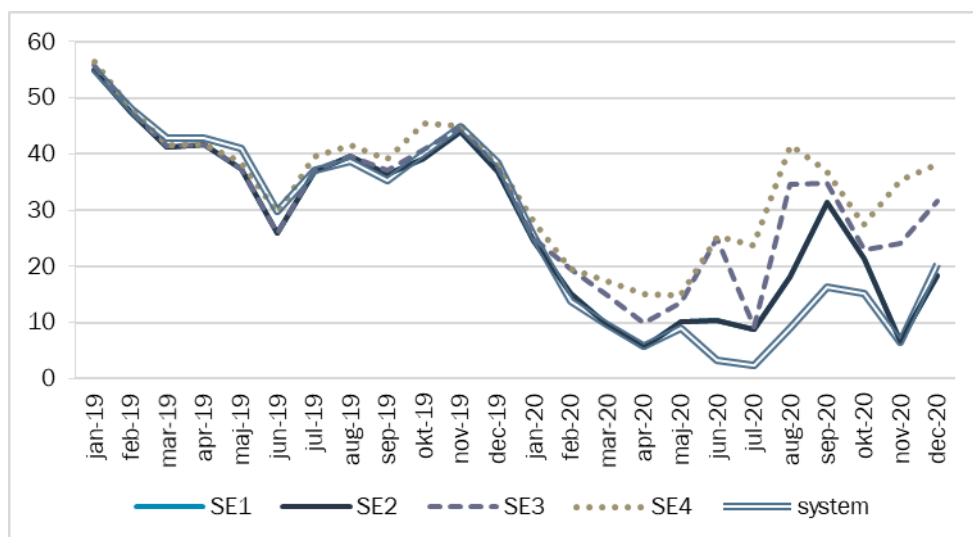
Prisskillnaderna mellan elområden

Prisskillnaderna mellan olika elområden var större under årets flesta månader än under tidigare år. Genomsnittligt hade elområde SE4 och elområde SE1 en skillnad på 11,9 öre/kWh under 2020 vilket kan jämföras med 2019 då skillnaden i genomsnitt var 2 öre/kWh. Skillnaden mellan elområde SE4 och SE3 var i genomsnitt 4,8 öre/kWh under 2020 vilket kan jämföras med 1,5 öre/kWh i genomsnitt under 2019.

November var den månad med störst prisskillnad mellan elområden där elområde SE4 hade ett spotpris som var i genomsnitt 28,7 öre högre än i elområde SE1, se

Figur 13. Lägst var skillnaden under januari då det skiljde 3,3 öre i pris mellan elområde SE4 och SE1.

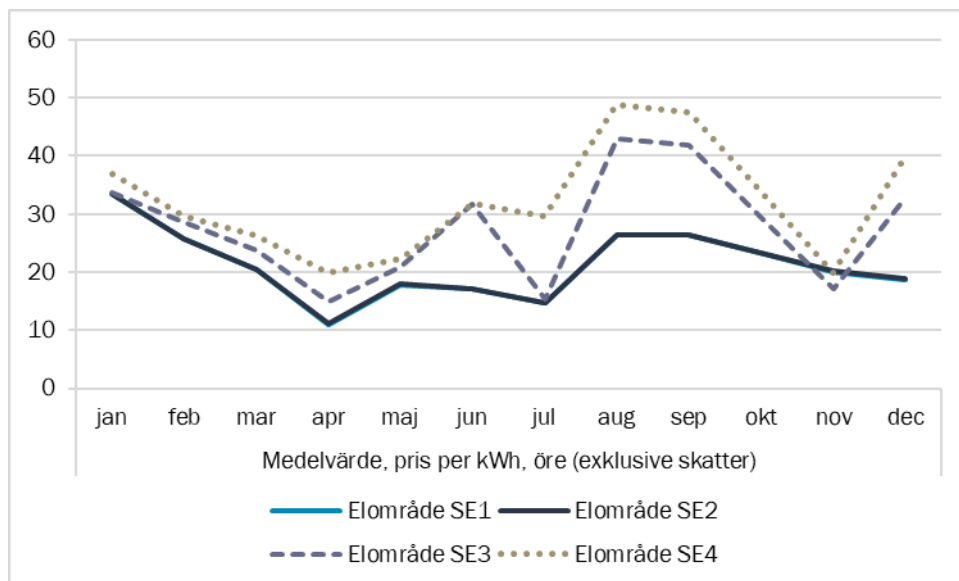
Figur 13. Spotpris per elområde samt systempris 2019–2020, öre/kWh

Källa: Nord Pool

I Figur 14 framgår att slutkundspriserna i de olika elområdena följer spotpriserna i respektive elområde. Prisskillnaderna mellan slutkundspriserna för avtal om rörligt pris mellan de fyra elområden var något större under 2020 än i jämförelse med 2019. Dock var priserna i elområde SE1 och SE2 nästan desamma, därför är det mycket svårt att skilja dem åt i grafen.

Figur 14. Elhandelspris för avtal med rörligt pris för typkund 20 000 kWh/år, öre/kWh

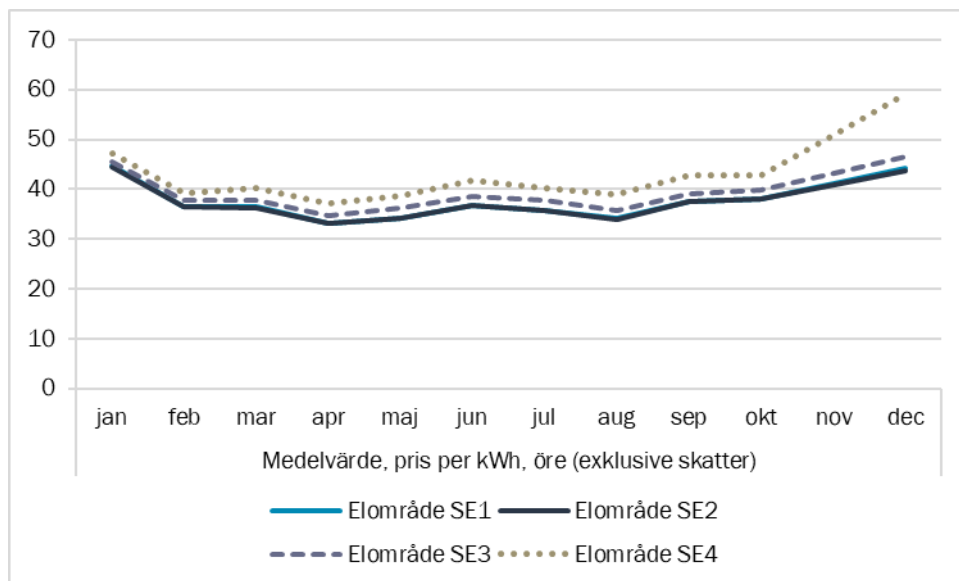

Källa: SCB

För de fasta priserna med en bindningstid på ett år finns en viss skillnad mellan elområdena. I genomsnitt var priserna för avtalstypen "fast pris 1 år" cirka 5,6 öre högre i elområde SE4 jämfört med elområde SE1 och SE2 under 2020. Skillnaden mellan elområde SE3 och elområde SE1 var cirka 1,7 öre under 2020, se Figur 15. De fasta priserna är vad kunder erbjuds att ingå avtal om den månaden, medan det rörliga priset är vad kunderna med rörligt pris betalade.

Orsaken till prisskillnaderna står bland annat att finna i behovet av prissäkring från elhandlarnas sida. I ett elområde med priser som skiftar mycket uppstår ett större behov av prissäkring, vilket ger ökade kostnader för elhandlarna och därmed ett högre pris på den el som de kan erbjuda slutkunden. Det finns även vissa elhandelsföretag som verkar endast i norra eller södra Sverige och deras påslag samt kostnader kan vara olika stora vilket får genomslag i elpriset.

Figur 15. Elhandelspris för fast pris 1 år för typkund 20 000 kWh/år, öre/kWh

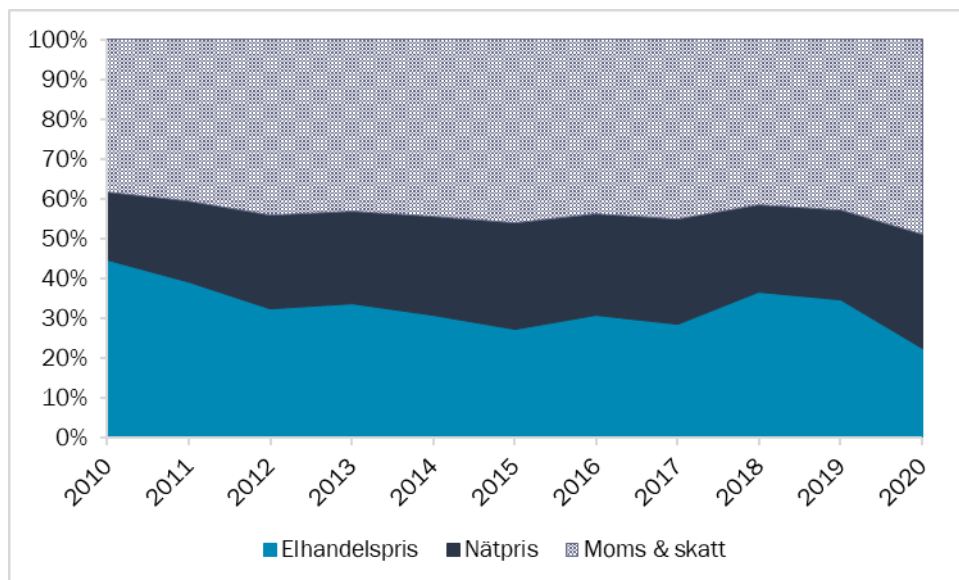

Källa: SCB

Skatt och moms utgör största delen av totala elkostnaden

Fördelningen mellan de olika delarna i den totala kostnaden för el som en villa med elvärme betalar har varierat de senaste åren. Förklaringar till detta är att nätavgiften och elhandelsprisernas nivåer förändras över tid samtidigt som energiskatten höjts, se Figur 16.

Figur 16. Fördelningen av elkostnaden för en elkonsument som förbrukar 20 000 kWh/år. Real kostnad.

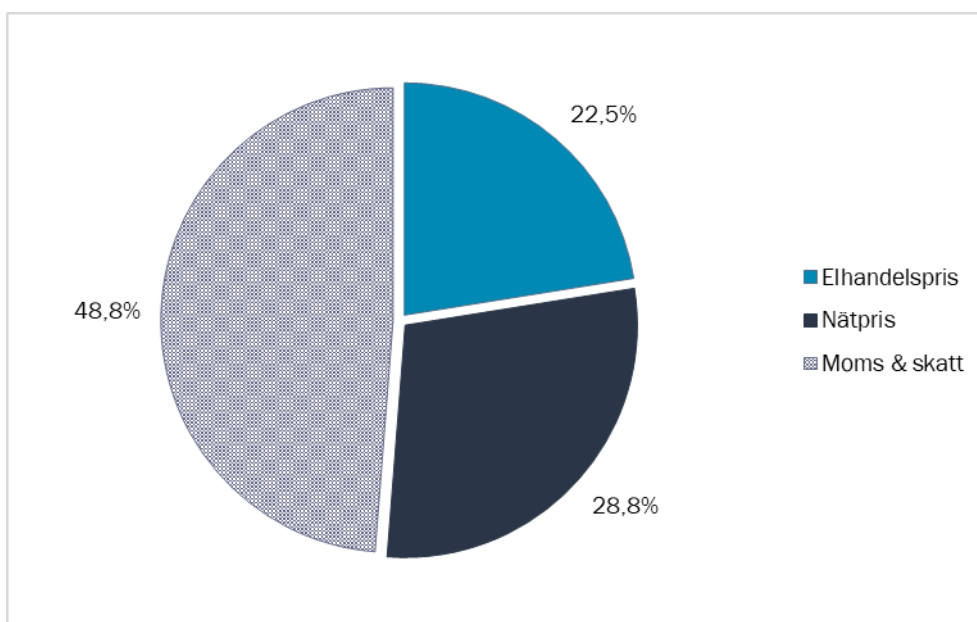

Källa: Ei, SCB

Under 2020 bestod den största delen av elkostnaden, 48,8 procent, av skatt och moms. Kostnaden för elhandel utgjorde 22,5 procent av elkonsumentens totala kostnad för el medan kostnaden för överföring i nätet utgjorde 28,8 procent, se

Figur 17. Att elhandelspriset var historiskt sett mycket lågt under 2020 gjorde att det utgjorde en mindre del av den totala elkostnaden.

Figur 17. Elkostnadens beståndsdelar under 2020 för en elkonsument som förbrukar 20 000 kWh/år. Reala priser.

Källa: Ei, SCB (avrundningar gör att procenten blir 100,1).

Total elkostnad för en konsument

Den totala elkostnaden för 2020 för en lägenhetskund med årlig förbrukning om 2 000 kWh per år och som har avtal med rörligt pris uppgick till cirka 3 900 kronor, se Tabell 4. För en villakund som förbrukar 20 000 kWh per år och som har avtal med rörligt pris, uppgick till elkostnaden under 2020 till cirka 24 500 kronor, se Tabell 5.

Tabell 4. Total årskostnad 2020 rörligt pris, lägenhetskund i elområde SE3

Årskostnad 2020 vid rörligt pris, lägenhetskund 2 000 kWh	Kronor
Elhandel	822
Moms	205
Elhandel inkl. moms	1 027
Elnät	1 615
Skatt	706
Moms	580
Totalt	3 929

Källa: Ei, SCB

Tabell 5. Total årskostnad 2020, rörligt pris, villakund i elområde SE3

Årskostnad 2018 vid rörligt pris, villakund 20 000 kWh	Kronor
Elhandel	5 514
Moms	1 378
Elhandel inkl. moms	6 892
Elnät	7 062
Skatt	7 060
Moms	3 531
Totalt	24 545

Källa: Ei, SCB

Den totala årskostnaden för en kund som har avtal med fast pris på 1 år varierar beroende på när kunden tecknade avtalet. För en lägenhetskund som förbrukar 2 000 kWh per år uppgick den totala årskostnaden 2020 i genomsnitt till mellan 4 004 och 4 306,50 kronor, beroende på vilken månad under året kunden tecknade avtalet, se Tabell 6. För en villakund som förbrukar 20 000 kWh per år uppgick istället den totala årskostnaden till mellan 26 328 och 29 278 kronor under 2020, se Tabell 7.

Tabell 6. Total årskostnad 2020, fast pris 1 år, lägenhetskund i elområde SE3

Total elkostnad vid fast pris 1 år, lägenhetskund 2 000 kWh	Kronor
Elhandel	940-1 182
Moms	235-295,5
Elhandel inkl. moms	1 175-1 477,5
Elnät	1 651
Skatt	706
Moms	580
Totalt	4 004-4 775

Källa: Ei, SCB

Tabell 7. Total årskostnad 2020, fast pris 1 år, villakund i elområde SE3

Total elkostnad vid fast pris 1 år, villakund 20 000 kWh	Kronor
Elhandel	6 940-9 300
Moms	1 735-2 325
Elhandel inkl. moms	8 675-11 625
Elnät	7 062
Skatt	7 060
Moms	3 531
Totalt	26 328-29 278

Källa: Ei, SCB

Prisskillnad mellan elhandelsföretag

Ei har funnit att en lägenhetskund i elområde SE3 kan spara 375 kronor per år och en villakund med elvärme i samma elområde kan spara 1 400 kronor per år på att

byta från ett genomsnittligt prissatt rörligt avtal till något av marknadens fem billigaste rörligaste avtal.⁷⁶

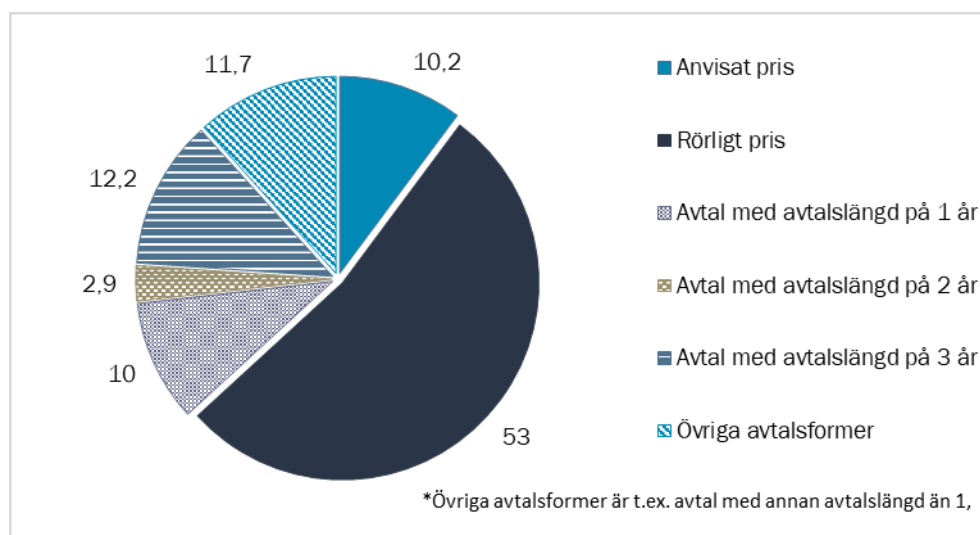
En lägenhetskunds pris per förbrukad kWh är ofta något högre än för villakunden, det beror bland annat på att vissa elhandelsföretag har samma fasta årsavgift till alla kundtyper, vilket innebär att för en lägenhetskund som förbrukar lite el får den fasta kostnaden ett väldigt stort genomslag i jämförpriset och priset hos dessa elhandelsföretag blir högt⁷⁷. Det syns även i att nätavgifterna utgör en större andel av den totala elkostnaden för en lägenhetskund än en villakund. Trots det ofta högre priset per kWh blir förstås den totala elräkningen betydligt mindre för en lägenhetskund än för en villakund då förbrukningen är mycket mindre.

Möjligheterna till besparing kan variera beroende på när under året ett avtal tecknas, vilken avtalsform som är gynnsammast för tillfället och hur avtalsformernas priser utvecklas.

Fler kunder med avtal av rörligt pris

En trend som pågått i ett antal år är att fler kunder väljer rörliga avtalsformer. I december 2020 hade 53 procent av de svenska hushållskunderna tecknat avtal om rörligt pris, vilket är en ökning med 2 procentenheter jämfört med december 2019. Drygt en fjärdedel av kunderna hade ett fastprisavtal med en bindningstid på antingen ett, två eller tre år, se Figur 18.

Figur 18. Fördelning av hushållskunder per avtalstyp i december 2020, procent

Källa: SCB

⁷⁶ Beräkning av priser från Elpriskollen hösten 2019-hösten 2020.

⁷⁷ Den fasta kostnaden består i de allra flesta fall utav en fast årsavgift i kronor. Vid framräknande av jämförpriset slås den fasta årsavgiften ut per antal kilowattimmar per år.

Kunder med anvisade avtal

Kunderna på den svenska elmarknaden har möjlighet att välja det elhandelsföretag de föredrar. Det innebär att aktörerna agerar på en fri marknad i konkurrens med andra företag och med fri prissättning. Om kunden inte gör ett aktivt val är elnätsföretaget skyldig att anvisa ett elhandelsföretag. Priset på anvisningsavtalen var under 2020 cirka 80 procent högre än för avtal om rörligt pris, detta då de rörliga priserna stundtals var nere på mycket låga nivåer. Att kunder trots de höga priserna stannar kvar i anvisningsavtalen kan ha olika förklaringar. Kunder kan vara omedvetna om att de har en avtalstyp som är dyrare än andra avtalstyper och att de enkelt kan byta till ett annat billigare avtal. Ei har vid olika tillsynsinsatser sett att informationen till de anvisade kunderna är bristfällig. Det kan också vara så att kunden anser att kostnaden för elen utgör en så pass liten del av den totala hushållsekonomi att kunden inte bryr sig om att byta. Några få anvisade elhandelsföretag använder rörliga avtal istället för så kallade anvisningsavtal för kunder som inte gör aktiva val. I dessa fall får inaktiva kunder åtminstone mer förmånliga priser än i de anvisade avtalen.

Andelen kunder med anvisade avtal har minskat med 0,4 procentenheter sedan december 2019 då det var 10,6 procentenheter.

Arbete med att stärka kunderna i Norden

Ei har under året haft en aktiv roll som bland annat ordförande i NordREG:s slutkundsmarknadsgrupp⁷⁸. Slutkundsmarknadsgruppens arbete syftar till att stärka kundernas ställning på de nordiska slutkundsmarknaderna för el.

Under 2020 har gruppen tagit initiativ till en studie om kostnader och nyttor med interoperabilitet mellan nordiska datahubbar (när sådana finns på plats i alla länder).

I november genomförde gruppen för tredje gången NordREG Retail Market Monitoring Workshop i syfte att utbyta kunskap och erfarenheter inom tillsynsområdet och identifiera områden för samverkan, utbyte av information samt behov av vidareutveckling av regelverk. Temat på denna workshop var bland annat tillsyn gällande jämförelseverktyg och oschyssta affärsmetoder vid försäljning av el. Resultatet kommer också att ligga till grund för förslag om inriktning för gruppens arbete under 2021.

Ei:s engagemang i att verka för väl fungerande slutkundsmarknader inom Europa

Ei är en medlem i CEER (Council of European Energy Regulators) som är en organisation för självständiga nationella tillsynsmyndigheter inom Europeiska unionen och EEA (European Economic Area). För frågor som gäller

⁷⁸ Retail Market Working Group

slutkundsmarknader deltar Ei i arbetsgruppen Customer and Retail Markets Working Group (CRM WG). Bland annat har gruppen tillsammans med den europeiska konsumentorganisationen BEUC tagit fram en gemensam vision för övergången till ett hållbart och klimatneutralt energisystem 2030.

Under året har CEER enats om gemensamma ståndpunkter för hur CEER vill att de europeiska el- och gasmarknaderna ska utvecklas under de kommande åren och publicerat flera rapporter.

Ei har deltagit aktivt i arbetet med den årliga rapport om kundskydd som CEER publicerar tillsammans med ACER. Ei leder även Retail Market Roadmap Work Stream (RMR WS) som tagit fram en färdplan mot väl fungerande slutkundsmarknader för el och gas i alla medlemsländer år 2025. Arbetet utgår från en handbok som CEER publicerade 2017, som beskriver hur varje tillsynsmyndighet genom 25 mätbara kriterier själv kan avgöra hur väl den egna slutkundsmarknaden fungerar. Under 2020 har RMR WS tagit fram en rapport som ger exempel på hur enskilda länder arbetat utifrån handboken för att få sina marknader att fungera bättre. Namnet på rapporten är *CEER Roadmap to 2025 Well-Functioning Retail Energy Markets 2019 Self-Assessment Status Report*.

Utvecklingsprojekt med elpriskollen.se

Ei driver Sveriges enda oberoende prisjämförelsesajt för elavtal, elpriskollen.se. Under året har Ei fokuserat på att kontrollera att inrapporterade prisuppgifter och avtalsvillkor stämmer.

I maj 2020 lanserade Ei timavtal på elpriskollen.se. Det nya elmarknadsdirektivet⁷⁹ som kom 2019 ställde fler krav på prisjämförelsesajter och Ei arbetade även under 2020 med att införliva kraven på elpriskollen.se. Förändringarna innefattade exempelvis att även näringsidkare med en årlig elförbrukning upp till 100 000 kWh ska kunna jämföra elavtal på jämförelseverktyg och att fler avtalsformer ska inkluderas. För att säkerställa och tydliggöra att elhandelsföretag ska rapportera de nya avtalsformerna framtogs en ny föreskrift om elhandelsföretagens skyldigheter vid rapportering av elavtal⁸⁰.

Elhandlarcentrisk modell och elmarknadshubb

Ei och den svenska systemoperatören Svenska kraftnät fick under 2015 i uppdrag av regeringen att arbeta vidare med frågan om att införa en central informationshanteringsmodell, en så kallad hubb. Inom uppdraget har Ei haft en nära samverkan med Svenska kraftnät som i sin tur har ett regeringsuppdrag att utveckla och driva elmarknadshubben. I Ei:s uppdrag ingick att arbeta vidare med

⁷⁹ Direktiv (EU) 2019/944 om gemensamma regler för den inre marknaden för el och om ändring av direktiv 2012/27/EU

⁸⁰ EIFS 2020:04

tidigare förslag om att införa en elhandlarcentrisk modell. I juni 2017 avrapporterade Ei uppdraget till regeringen i form av rapporten Ny modell för elmarknaden (Ei R2017:05). I rapporten presenteras förslag till lagändringar för att införa en ny marknadsmodell där en elmarknadshubb utgör navet i informationsutbytet mellan elmarknadens parter. Förslaget har ännu inte genomförts.

1.4 Utredningar och åtgärder för att främja konkurrens

Flera myndigheter och organ samverkar i övervakningen av den svenska och nordiska elmarknaden i syfte att med olika åtgärder skapa en väl fungerande elmarknad och förhindra utövande av marknadsakt.

1.4.1 Ansvarsområden inom övervakningen av elmarknaden

Ei är den nationella energitillsynsmyndigheten i Sverige. Utöver sin tillsynsroll följer och analyserar Ei kontinuerligt utvecklingen på el- och gasmarknaderna och lämnar förslag till ändringar i regelverk eller andra åtgärder för att främja marknadernas funktion.

På marknadsplatserna som drivs av Nord Pool, EEX och Nasdaq Commodities övervakas handeln och företagens ageranden av bland annat Ei. Ei har tillsyn över att de aktörer som har tillstånd att vara nominerad elmarknadsoperatör i svenska elområden följer de regler som gäller för nominerade elmarknadsoperatörer. Marknadsplatsen Nord Pool, som har sitt säte i Norge, övervakas även av de norska tillsynsmyndigheterna Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) och Finanstilsynet.

Finansinspektionen utövar tillsyn över de svenska aktörer som med myndighetens tillstånd agerar på den finansiella elmarknaden. Konkurrensverket är den myndighet som övervakar att företagen på den svenska elmarknaden inte överträder förbuden mot konkurrensbegränsande samarbete och missbruk av dominerande ställning enligt fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) och konkurrenslagen⁸¹. Konkurrenslagen innehåller också förbud mot konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet. Konkurrensverket kan på eget initiativ eller efter anmälningar från företag och allmänhet aktivt ingripa mot ovanstående konkurrensbegränsningar. I konkurrenslagen finns också regler om kontroll av företagskoncentrationer. Konkurrensverket ger också förslag till regeländringar och andra åtgärder för att undanröja existerande konkurrenshinder.

Övervakning av de svenska marknaderna enligt REMIT

År 2011 trädde förordningen om integritet och öppenhet på grossistmarknaderna för energi (REMIT⁸²) i kraft, vilken möjliggör en sammanhållen övervakning av de allt mer integrerade europeiska el- och gasmarknaderna. Ei:s ansvar och löpande

⁸¹ Konkurrenslag (2008:579)

⁸² Förkortningen kommer av det engelska namnet på förordningen. På svenska heter den Europaparlamentets och Rådets förordning (EU) nr 1227/2011 av den 25 oktober 2011 om integritet och öppenhet på grossistmarknaderna för energi.

arbete med övervakningen av de svenska marknaderna har i och med detta ökat. Ei har rutiner som tillämpas dagligen för arbetet med marknadsövervakningen.

All handel av grossistenergi produkter som sker, såväl via elbörs som bilateralt, ska marknadsaktörerna rapportera till ACER. Ei har ingått avtal med ACER om att få ta del av aktörernas handelsuppgifter. Exakt hur handeln ska inrapporteras och hur detta ska gå till, regleras i genomförandeakterna⁸³.

Övervakningen av handeln av grossistenergi produkter på Ei finansieras genom att Ei tar ut en avgift från registrerade marknadsaktörer.

Marknadsplatsernas regelverk och marknadsövervakning

Alla aktörer på Nord Pool, EPEX Spot och Nasdaq Commodities måste följa särskilda regelverk för handel på respektive handelsplats. Reglerna gäller särskilt hanteringen av prispåverkande information. Både Nord Pool, EPEX Spot och Nasdaq Commodities har interna funktioner för marknadsövervakning där handeln följs kontinuerligt.⁸⁴ Funktionerna för marknadsövervakning på Nord Pool, EPEX Spot och Nasdaq Commodities bidrar även till Ei:s arbete då eventuella överträdelser av regelverket måste anmälas till Ei.

Åtgärder för att minska riskerna med samägandet i kärnkraften

Konkurrensverket har i olika sammanhang uppmärksammat de generella risker som finns för otillåtet samarbete genom samägandet i elproduktionsresurser. Under 2011 antog ägarna till kärnkraftverken med stöd av Ei gemensamma branschetiska regler för informationsutbytet mellan företagen. Oberoende observatörer är ledamöter i kärnkraftsföretagens styrelser med särskilt uppdrag att övervaka de branschetiska reglerna. Ei:s uppgift är att nominera en observatör per styrelse. Ei publicerar varje år en övervakningsrapport från respektive styrelse, inklusive eventuella kommentarer från observatören.⁸⁵

⁸³ Kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 1348/2014 av den 17 december 2014 om rapportering av uppgifter för att genomföra artikel 8.2 och 8.6 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1227/2011 om integritet och öppenhet på grossistmarknaderna för energi

⁸⁴ Detta ska utföras enligt artikel 15 i Europaparlamentets och Rådets förordning (EU) nr 1227/2011 av den 25 oktober 2011 om integritet och öppenhet på grossistmarknaderna för energi

⁸⁵<https://www.ei.se/sv/Publikationer/arsrapporter-karnkraftforetag/>

1.5 Försörjningstrygghet el

Försörjningstryggheten i det svenska elsystemet är generellt sett god. Manuell fränkoppling av vissa elanvändare, som är den metod som Svenska kraftnät enligt ellagen ska använda då det inte är möjligt att på annat sätt uppnå balans mellan inmatning och uttag i elsystemet, har aldrig behövt tillämpas.

1.5.1 Övervakning av elproduktionskapacitet

Störst tillskott av förnybar kraft

I Sverige sker investeringar i ny elproduktionskapacitet på i huvudsak marknadsbaserade grunder. För att bygga en ny anläggning för elproduktion i Sverige krävs inget tillstånd från Ei. Däremot krävs tillstånd enligt både miljöbalken⁸⁶ och plan- och bygglagen⁸⁷.

Förnybar kraft såsom vattenkraft, vindkraft och solkraft utgör idag mer än 75 procent av den totala installerade effekten. Dessa kraftslag utgjorde även det största tillskottet till den installerade effekten från föregående år. I Tabell 8 **Fel!** **Hittar inte referensälla.** visas den installerade effekten fördelat på produktionsslag.

Tabell 8. Installerad effekt i Sveriges kraftstationer 2013-2020, MW

Kraftslag	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kärnkraft	9 531	9 528	9 714	9 076	8 586	8 614	7 725	6 871
Vattenkraft	16 150	16 155	16 184	16 181	16 301	16 315	16 328	16 334
Vindkraft	4 470	5 420	6 029	6 495	6 691	7 406	8 980	10 017
Solkraft	43	79	126	185	254	435	690	1 090

Källa: Energiföretagen Sverige

1.5.2 Övervakning av investeringar i elproduktionskapacitet med avseende på försörjningstrygghet

Planer för omfattande förstärkningar av det svenska transmissionsnätet

Det svenska transmissionsnätet befinner sig i en period av omfattande utbyggnad. Nätet förstärks för att möjliggöra ny elproduktion, fördjupa marknadsintegrationen med omvärlden och bidra till skapandet av en gemensam europeisk elmarknad. Samtidigt finns det ett betydande nyinvesterings- och reinvesteringsbehov.

Ett av de större projekten som pågår för att öka kapaciteten och driftsäkerheten i det nordiska kraftsystemet är Sydvästlänken. Syftet med ledningen är att minska

⁸⁶ Miljöbalk (1998:808)

⁸⁷ Plan- och bygglagen (2010:900)

de överföringsbegränsningar som finns från Mälardalsregionen till södra Sverige. Sydvästlänken byggs i två delar med knutpunkt vid Jönköping. Från knutpunkten går en länk söderut till Skåne, den andra går norrut till Hallsberg. Hela Sydvästlänken beräknas vara i full drift under hösten 2021 och beräknas då öka kapaciteten att överföra el mellan mellersta och södra Sverige med upp till 25 procent.

Utöver Sydvästlänken pågår en rad projekt för att förstärka elnäten i storstadsregionerna och överföringskapaciteten mellan de svenska elområdena. Ett sådant projekt är Svenska kraftnäts projekterade ledning mellan Skogssäter (Trollhättan) och Stenkullen (Lerum) som ska bidra till att säkra elförsörjningen i Västra Götaland. Ett annat är projektet Stockholm Ström som syftar till att elnätet i Stockholmsregionen förstärks och förnyas för att möta framtidens behov av säkra elleveranser. Svenska kraftnät har tillsammans med region- och lokalnätsägarna Vattenfall och Ellevio föreslagit en helt ny struktur för regionens elnät som nu implementeras i ett femtiotal projekt.

1.5.3 Åtgärder för att hantera efterfrågetoppar eller utbudsunderskott

Svenska kraftnät ansvarar för att en strategisk reserv (den så kallade Effektreserven) finns tillgänglig under vinterperioden, mellan 15 november och 15 mars.⁸⁸ Svenska kraftnät upphandlar reserven genom att ingå avtal med elproducenter och elanvändare om att de ska ställa produktionskapacitet eller förbrukningsreduktion till Svenska kraftnäts förfogande. För båda upphandlingarna gäller att resursen/anläggningen ska finnas i elområdena SE3 eller SE4. Vid aktivering av effektreservens produktionsdel på Nord Pool sätts effektreservspriset till takpriset på Nord Pool som är 3 000 euro/MWh.

Effektreserven gäller enligt lag till den 15 mars 2025. Lagen har förlängts, senast 2016⁸⁹. I dag är det bara Fingrid i Finland och Svenska kraftnät i Sverige som upphandlar effektreserver inför kalla vintrar i Norden. Hanteringen av effektreserverna grundar sig på de riktlinjer som de nordiska systemansvariga transmissionsnätstagen gemensamt tagit fram.⁹⁰

Med anledning av nya regler i EU:s elmarknadsförordning som trädde i kraft under 2019 och i början av 2020 kan regelverket eventuellt behöva anpassas.

⁸⁸ Enligt lagen (2003:436) om effektreserv

⁸⁹ SFS (2016:422)

⁹⁰ "[Guidelines for implementation of transitional peak load arrangements](#)"

2 Naturgasmarknaden

Naturgas introducerades i Sverige 1985 genom en utbyggnad av det danska naturgassystemet till södra Sverige genom en ledning från Dragör i närheten av Köpenhamn till Klagshamn utanför Malmö.

Den 1 juli 2007 konkurrensutsattes handeln med naturgas i det svenska systemet. Nätverksamheten är ett reglerat monopol.

2.1 Gasnätet

Naturgas introducerades i Sverige först 1985. Det västsvenska naturgassystemet består av cirka 60 mil transmissionsledning och cirka 300 mil distributionsledning. Naturgasnätet delas in i fyra olika verksamhetsområden: transmission, distribution, förgasning och lager. I transmissionsledningarna transporteras gasen långa sträckor under högt tryck. Därefter sker en tryckreducering i mät- och reglerstationer innan det lokala distributionsnätet tar vid för transport till kund.

Det västsvenska naturgassystemet är litet i jämförelse med de flesta andra naturgasnät i Europa. Nätet sträcker sig från Trelleborg i söder till Stenungssund i norr och en liten bit österut in mot Jönköping, se Figur 19. Det är drygt 30 av Sveriges 290 kommuner som har tillgång till naturgas. Gasen kommer till Sverige via en ledning från danska Dragör.

Det västsvenska naturgasnätet består av flera olika nättyper. De största ledningarna som transporterar gasen under högt tryck är transmissionsledningarna. Dessa ledningar har kapacitet att överföra mycket stora mängder gas. I Sverige ägs och drivs transmissionsnätet av Swedegas som även har systembalansansvaret. Ett fåtal mycket stora förbrukare är anslutna direkt till transmissionsnätet.

Det finns också ett stads- och fordonsgasnät i Stockholmsområdet som ägs av Gasnätet Stockholm AB, vilka ansvarar för utveckling, drift och underhåll av nätet. Stads- och fordonsgasnätet omfattar cirka 50 respektive 4 mil ledning. Stadsgasnätet täcker stora delar av Stockholm stad samt Solna och Sundbyberg. Framställning och inmatning av gas till stadsgasnätet sker i huvudsak från en förgasningsanläggning i Stockholm dit såväl biogas som LNG, det vill säga flytande naturgas, levereras. I anläggningen förångas LNG till naturgas som sedan blandas med luft för att bli den stadsgas som är anpassad för de kundapparater som används i stadsgasnätet. Distributionen sker via ledningar som trycksätts i särskilda regleringsstationer runt om i staden. Det 4 mil långa fordonsgasnätet knyter samman biogasleverantörers produktionsanläggningar för gas i Stockholm med bussdepåer för busstankning och tankstationer för fordonsgas.

Det finns även ett antal små lokala gasnät runt om i Sverige. Många av de små lokala näten används huvudsakligen för att transportera biogas av typen fordonsgas från en produktionsanläggning till tankstationer.

Gemensamt för gasnätet i Stockholm samt de små lokala gasnäten runt om i Sverige är att de inte är kopplade till något transmissionsnät. De nät som omfattas av naturgaslagens⁹¹ bestämmelser är det västsvenska gasnätet och gasnätet i

⁹¹ Naturgaslag (2005:403)

Stockholm. Med naturgas avses i naturgaslagen även biogas i den mån det är tekniskt möjligt att använda gasen i ett naturgassystem.

Figur 19. Transmissionsledningar i det västsvenska naturgasnätet

Källa: Ei

2.1.1 Biogas i naturgasnätet

Naturgas- och biogasmarknaderna i Sverige är till viss del integrerade eftersom naturgasnätet också kan användas för distribution av biogas. Biogas som uppgraderas till naturgaskvalitet kan, i de flesta fall, föras in på naturgasnätet utan några tekniska konsekvenser för naturgasanvändarna. I de fall problem uppstår beror dessa i regel på att den kemiska sammansättningen inte motsvarar den traditionella naturgasens. Det finns för närvarande nio biogasproducenter kopplade till det västsvenska naturgassystemet, varav två är anslutna så att inmatning kan ske i transmissionsnätet. Ytterligare två biogasproducenter är anslutna till Gasnätet Stockholm AB:s nät.

För att underlätta samdistribution av natur- och biogas i ett och samma nät infördes 2011 nya skatteregler vid samdistribution. De nya reglerna innebar i korthet att den avtalsmässiga leveransen separerades från den fysiska. Enligt tidigare regelverk fick alla kunder i ett och samma nät samma mängd biogas oavsett vilket avtal som låg till grund för leveransen. De förändrade reglerna har medfört att en biogasproducent kan sluta avtal om leverans med en förbrukare om hundra procent biogas även om förbrukaren i praktiken får en blandning av bio-

och naturgas. Konceptet liknar elmarknadens system med ursprungsmärkning där elanvändare kan köpa vindkraftsel oavsett var i nätet de befinner sig.

2.1.2 Funktionell åtskillnad av naturgasföretag

I syfte att förhindra korssubventionering mellan företag som bedriver olika typer av naturgasverksamhet krävs en så kallad funktionell åtskillnad mellan företagen. Detta innebär att företag som bedriver överföring, förgasning eller lagring av naturgas inte får bedriva handel. För företag som tidigare bedrev både handel och till exempel överföring innebär åtskillnadsreglerna att företaget måste delas i två separata delar. I ett företag som innehar rörledningar i ett svenskt naturgassystem får inte en styrelseledamot, vd eller firmatecknare samtidigt inneha någon av dessa roller i ett företag som bedriver handel med naturgas. Det finns dock inget krav i svensk lagstiftning att ett gasnätsföretag inte får ingå i en koncern som bedriver produktion av eller handel med naturgas.

Alla företag som bedriver överföring av naturgas och som ingår i samma koncern som ett företag som bedriver produktion av eller handel med naturgas ska enligt naturgaslagen⁹² upprätta en övervakningsplan. Syftet med övervakningsplanen är att säkerställa att företagen agerar objektivt och inte otillbörligt gynnar någon aktör på marknaden. Av övervakningsplanen ska det framgå vilka åtgärder företaget avser genomföra för att motverka diskriminerande beteende gentemot övriga aktörer på marknaden. De ska också publicera en årlig rapport som redogör för de åtgärder de genomfört.

Certifiering av systemansvariga

Enligt gasmarknadsdirektivet⁹³ och nationella regler ska systemansvariga⁹⁴ för överföringssystemen certifieras. Ei certifierade Swedegas AB som systemansvarig i juli 2012. En certifiering gäller tillsvidare men Ei kan ompröva beslutet om den systemansvarige inte lever upp till kraven för certifieringen.

Swedegas ägdes mellan åren 2010 och 2015 av riskkapitalbolaget EQT. Under 2015 tillkännagavs ett ägarbyte där spanska Enagas och belgiska Fluxys gick in som nya ägare. Den 21 november 2018 meddelade Swedegas att European Diversified Infrastructure Fund (EDIF II) som förvaltas av First State Investment, är nya ägare.⁹⁵

⁹² Naturgaslag 2005:403 3 kap. 9 §

⁹³ Europaparlamentets och Rådets direktiv 2009/73/EG av den 13 juli 2009 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas. Artikel 10.

⁹⁴ Begreppet systemansvarig för överföringssystem är synonymt med transmissionsnätsoperatör och transmissionsnätsföretag.

⁹⁵ Sedan januari 2020 är Swedegas tillsammans med systerföretaget Weum en del av Nordion Energi som ägs av EDIF II.

2.1.3 Naturgasnätets tekniska funktion

Balansering av naturgas

I egenskap av transmissionsnätsoperatör äger Swedegas det västsvenska naturgasnätet och ansvarar för drift och underhåll av det. Rollen är jämförbar med den Svenska kraftnät har på elmarknaden då Swedegas både äger ledningsnätet och ansvarar för att kortsiktigt balansera in- och utmatning av gas. Den 1 juni 2013 utsåg regeringen Swedegas till systembalansansvarig för det västsvenska naturgasnätet, en roll som tidigare innehades av Svenska kraftnät.

För att säkerställa balanseringen tecknar Swedegas balansavtal med aktörer på gasmarknaden, så kallade balansansvariga. De balansansvariga åtar sig att ansvara ekonomiskt för att slutanvändarnas förbrukning motsvaras av tillförseln. Det västsvenska naturgasnätet erbjuder stora möjligheter att lagra gas i ledningarna, så kallad linepack, vilket underlättar balanseringen. Kortvariga obalanser kan utgöra så mycket som 25 procent av en vinterdagsförbrukning utan att nätets tekniska funktion äventyras.

Den systembalansansvariga får inte teckna balansansvarsavtal med enskilda balansansvariga förrän avtalsvillkoren har godkänts av Ei.

I slutet av 2018 lämnade Swedegas in ett nytt balansansvarsavtal för gas för godkännande av Ei. Avtalet som har godkänts under våren 2019 innebär att det skapas en gemensam balansmarknad för naturgasnäten i Västsverige och i Danmark. I och med beslutet skapas förutsättningar för att också Sverige fullt ut kan implementera EU-förordningen om balansering av överföringsnät för gas (förordning (EU) 2014/312) i tid. Denna förordning ska vara genomförd i alla medlemsländer senast den 16 april 2019. Från den 1 april 2019 är balanseringsmarknaderna för Sverige och Danmark integrerade. Syftet med den gemensamma balanszonen är att öka effektiviteten i gränsöverskridande handel mellan den svenska och danska marknaden samt harmonisera balanseringsförfarandena.

Kvalitetskontroll av naturgasnätet

Gasnätsföretagen ansvarar för att driften och skötseln av deras anläggningar ska vara säker, tillförlitlig och effektiv så att de på lång sikt uppfyller rimliga krav på överföring, lagring och förgasning av gas.

Det västsvenska naturgasnätet består huvudsakligen av ledningar i stål. Systemets funktion kontrolleras regelbundet och defekt eller utsliten utrustning byts ut. Rörledningarna bedöms enligt aktörerna ha en förväntad livslängd på minst 40 år, medan viss utrustning för övervakning, styrning och reglering förväntas ha en livslängd på 5–20 år.

Rören i transmissionsnätet är godkända för ett tryck på 80 bar och Swedegas har valt lägsta drifttryck till 45 bar. Transmissionsledningarna överför naturgasen till distributionsnäten. Dessa är anslutna till transmissionsnätet genom en mät- och reglerstation. I mät- och reglerstationen mäts gasflödet och trycket sänks.

Distributionsnäten transporterar gasen från transmissionsnätet ut till främst mindre industrier och till reglerstationer där trycket sänks ytterligare innan gasen distribueras till slutkunder, till exempel till spiskunder eller till gaspannor för uppvärmning.

Distributionsledningarna är huvudsakligen utförda i polyetenplast. Vid överföring till kunder med behov av ett gstryck högre än fyra bar förekommer i vissa fall ställedningar. Riktlinjer för utförande, drift, skötsel, underhåll med mera av distributionsnät för ett högsta drifttryck av fyra bar finns samordnade i energigasnormerna som utarbetats inom branschorganisationen Energigas Sverige.

Nätägaren samlar in mätvärden från gräns-, uttags- och inmatningspunkter. Mätvärdena rapporteras sedan vidare till gasleverantör, balansansvarig och systembalansansvarig. Mätvärdena ligger till grund för avräkning av inmatade och uttagna energimängder.

Debitering av gas baseras på levererad energi. För att beräkna energimängden multipliceras gasens volym, mätt i m^3 , med gasens energiinnehåll per volymenhet, mätt i kWh/m^3 . Energiinnehåll per volymenhet kallas i regel för värmevärde och i det svenska systemet används ett värmevärde för hela systemet. Värmevärdet kan anges antingen som övre eller undre värmevärde beroende på om förbränningsprodukter, i naturgasens fall rökgaserna, kylts av till samma temperatur som gasen innan förbränningen började eller inte. För en anläggning som har utrustning som kan ta tillvara rökgasernas energi är gasens energiinnehåll per volymenhet alltså högre.

Anslutning till naturgasledning

Den som äger en naturgasledning är skyldig att på skäliga villkor ansluta andras naturgasledningar, lagringsanläggningar och förgasningsanläggningar. Men om ledningen saknar kapacitet finns inte denna skyldighet. Innehavaren av naturgasledningen ska vid begäran om anslutning inom skälig tid lämna skriftliga uppgifter om avgiften och övriga villkor för anslutningen.

Anslutning till lagringsanläggning och förgasningsanläggning

Den som innehar en anläggning eller rörledning för lagring av naturgas eller en förgasningsanläggning i det svenska naturgassystemet är skyldig att på skäliga villkor mata in naturgas som innehas av annan för att lagra alternativt förgasa den. Om anläggningen saknar kapacitet finns ingen sådan skyldighet. Innehavaren av en lagrings- eller förgasningsanläggning ska vid begäran om inmatning inom

skälig tid lämna skriftliga uppgifter om avgiften och övriga villkor för inmatningen.

Prövning av villkor för anslutning till naturgasanläggning

Metoderna för att utforma avtal för anslutning till olika typer av naturgasanläggningar godkänns av Ei innan de tas i bruk. De villkor som anges i anslutningsavtalen ska även de godkännas innan de tas i bruk av ägarna av naturgasanläggningar.

2.1.4 Nätavgifter för anslutning och överföring

Granskning av gasnätsavgifter

Ei bedriver tillsyn över gasnätsföretagen och godkänner nätföretagens intäktsram. Tillsynen av nätföretagens tariffer omfattar de företag som är anslutna till det svenska naturgassystemet enligt villkoren i naturgaslagen. Granskningen skedde, fram till 2015, i efterhand men från och med januari 2015 regleras nätföretagens intäkter i likhet med reglerna på elmarknaden. Detta innebär att intäkterna regleras på förhand i en intäktsram som sträcker sig över en period om fyra år. Denna ram sätter en övre gräns för de totala intäkterna företagen får ha från sin naturgasverksamhet.

Vid utformande av avgifter för överföring av naturgas ska företagen särskilt beakta antalet anslutna kunder, kundernas geografiska läge, mängden överförd energi, abonnemangskostnader för överliggande ledningar, leveranssäkerhet och ledningarnas tryck. Som en konsekvens av gasmarknadsdirektivet⁹⁶ trädde 2012 en ändring i kraft som innebar att Ei:s tillsyn enligt naturgaslagen även gäller tariffer för tillträde till förgasningsanläggningar. Tillträdestariffer får inte tillämpas innan Ei godkänt de metoder som använts för att utforma tariffen.

Ei:s tillsyn av de metoder som ligger till grund för utformningen av tariffer syftar till att säkerställa att de enligt kraven i naturgaslagen är objektiva och icke-diskriminerande. Ei:s beslut får överklagas inom tre veckor av den som beslutet angår. Prövningen sker hos allmän förvaltningsdomstol.

Inför tillsynsperioden 2015–2018 ansökte företagen i juni 2014 om intäktsramar på sammanlagt 7,3 miljarder kronor. Ei fattade i oktober 2014 beslut om totala intäktsramar på knappt 6 miljarder kronor. Fyra av nio gasnätsföretag överklagade Ei:s beslut till Förvaltningsrätten i Linköping. I februari 2016 meddelade förvaltningsrätten sina domar. Domarna innebar att Ei i viktiga delar fick rätt vad gäller företagens avkastning. Däremot gick domstolen Ei emot när det gäller avskrivningstider och delar av kalkylräntan. Ei anser att intäktsramarna, med

⁹⁶ Artikel 41.6 a.

tillämpning av förvaltningsrättens domar, ligger på en nivå som ger företagen möjlighet att ta ut orimligt höga avgifter av sina kunder.

Både Ei och företagen överklagade under 2016 domarna till Kammarrätten i Jönköping. I december 2016 meddelade kammarrätten att man avslår Ei:s yrkande om att förvaltningsrätten ska ha oberoende ekonomiska experter. I november 2017 meddelade Kammarrätten i Jönköping sina domar i målen där de bland annat fastslog längre avskrivningstider för transmissionsnätsföretaget och en högre avkastning jämfört med vad Ei beslutat. Ei överklagade domarna till Högsta förvaltningsdomstolen i december 2017. I april 2018 meddelade Högsta Förvaltningsdomstolen att Ei inte får prövningstillstånd. De överklagade besluten återförvisades därför till Ei som under 2019, med beaktande av de angivna förutsättningarna i kammarrättens domar, fastställde företagets intäktsramar med en kalkylränta om 6,91–7,02 procent och med längre avskrivningstider för transmissionsnätsföretaget. De som inte överklagade sina beslut fick den ursprungligt beslutade kalkylräntan om 6,26 procent. Slutresultatet med dessa förutsättningar, och faktiskt utfall istället för prognoserna i de ursprungliga besluten, gav totala intäktsramar 2015–2018 på cirka 6,09 miljarder kronor (2017 års prisnivå). Ei har under år 2019/2020 även jämfört de slutliga intäktsramarna 2015–2018 med intäkterna för perioden och fattat tilläggsbeslut som påverkar intäktsramarna för perioden 2019–2022.

Inför tillsynsperioden 2019–2022 ansökte företagen om intäktsramar på sammanlagt 6,41 miljarder kronor i 2017 års prisnivå. Under 2019 fattade Ei beslut om intäktsramar på cirka 6 miljarder kronor. Sex av nio företag överklagade beslutet till Förvaltningsrätten i Linköping. I dom den 17 maj 2019 (mål nr 7369-18) biföll domstolen överklagandet om att den reglermässiga avskrivningstiden ska vara 90 år för distributionsledningar och 40 år för mät- och reglerstationer för både transmission och distribution vid beräkningen av intäktsram för tillsynsperioden 2019–2022. Besluten återförvisades till Ei som under februari 2020 med beaktande av de angivna förutsättningarna i förvaltningsrättens dom fastställde företagets intäktsramar till cirka 6,05 miljarder kronor.

Gasnätsföretagen är enligt naturgaslagen⁹⁷ skyldiga att upprätta en ekonomisk särredovisning av transmissions-, distributions-, lagrings- och förgasningsverksamhet i form av en årsrapport. Årsrapporten ska ges in till Ei senast sju månader efter räkenskapsårets utgång och innehålla bland annat fullständig resultat- och balansräkning för respektive redovisningsenhet. Rapporten ligger till grund för vidare tillsyn.

⁹⁷ 2005:403 3 kap. 3 §

Reglerat tillträde till lager- och förgasningsanläggningar

Den som innehar en lagringsanläggning eller har möjlighet att lagra naturgas i rörledning är skyldig att på skäliga villkor lagra naturgas för annans räkning. Den som innehar en förgasningsanläggning är likaså skyldig att mata in naturgas i en naturgasledning. Dessa skyldigheter finns inte om det saknas kapacitet i lagrings- respektive rörledningsanläggningen.

2.1.5 Gränsöverskridande frågor

Ei bedriver gränsöverskridande samarbete i ACER och CEER. Det pågår även kontinuerliga diskussioner med den danska tillsynsmyndigheten om hur den gemensamma marknaden kan utvecklas och på vilket sätt försörjningstryggheten kan förbättras i det dansk-svenska området.

Det gränsöverskridande samarbetet syftar till att samordna ett snabbt införlivande av europeisk lagstiftning och identifiera områden som bör utvecklas. Ei har via samarbetsorganet ACER bland annat medverkat i arbetet med att genomföra de europeiska regelverken för den inre marknaden för naturgas.

Projekt av gemensamt intresse

Se avsnitt 1.1.4 för en introduktion om projekt av gemensamt intresse.

LNG-terminalen⁹⁸ i Göteborgs hamn är ett PCI-projekt som togs i drift under hösten 2018 och kommer i första hand att tillhandahålla gas för sjöfarten, industrier och tunga transporter på land och på så vis ge dem bättre tillgång till naturgas. Fullt utbyggd blir den totala kapaciteten i terminalen cirka 30 000 m³.

2.1.6 Efterlevnad av naturgaslagen

Ei är tillsynsmyndighet enligt naturgaslagen⁹⁹ och har därför uppgiften att se till att denna följs. Ei utövar även tillsyn över att förordningen¹⁰⁰ om villkor för tillträde till naturgasöverföringsnäten följs. I instruktionen för Ei anges att myndigheten, inom sitt område, ska fullgöra uppgifter som följer av gasmarknadsdirektivet¹⁰¹.

Enligt gasmarknadsdirektivet och nationella bestämmelser ska tillsynsmyndigheten följa och genomföra de rättsligt bindande och relevanta beslut som fattas av ACER och Europeiska kommissionen.

⁹⁸ En LNG-terminal är en anläggning för mottagning och distribution av naturgas i flytande form, ofta transporterat på båt, lastbil eller tåg. LNG-terminaler kan också kopplas till naturgasnäten.

⁹⁹ Naturgaslag (2005:403), 1 kap. 9 §.

¹⁰⁰ Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 715/2009 av den 13 juli 2009 om villkor för tillträde till naturgasöverföringsnäten och om upphävande av förordning (EG) nr 1775/2005.

¹⁰¹ Europaparlamentets och Rådets direktiv 2009/73/EG av den 13 juli 2009 om gemensamma regler för den inre marknaden för naturgas och om upphävande av direktiv 2003/55/EG.

Ei får enligt naturgaslagen¹⁰² meddela de förelägganden som behövs för att trygga efterlevnaden av de föreskrifter och villkor som omfattas av tillsynen. Ett sådant föreläggande får förenas med vite. Av lagen¹⁰³ framgår också att tillsynsmyndigheten har rätt att på begäran få de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen. Tillsynsmyndigheten får även meddela de förelägganden som behövs för att trygga efterlevnaden av de föreskrifter som omfattas av tillsynen.

¹⁰² 2005:403 10 kap. 3 §.

¹⁰³ 2005:403 10 kap. 2 §.

2.2 Grossistmarknaden för naturgas

Naturgas täcker cirka 2 procent av Sveriges totala energibehov och är därmed en relativt liten energikälla. I de kommuner där naturgasnätet är utbyggt står dock naturgasen för drygt 20 procent av den slutliga energianvändningen, vilket är i linje med genomsnittet i övriga Europa. Den svenska naturgasmarknaden är nära sammankopplad med den danska.

2.2.1 Övervakning av prisutveckling, transparens och konkurrens

Sverige producerar ingen egen naturgas utan tillförsel sker från Danmark genom en ledning under Öresund (från Dragör). Naturgasen som förbrukas i Sverige kommer därmed i huvudsak från de danska gasfälten i Nordsjön.

På grund av det svenska nätets utformning är den svenska naturgasmarknaden nära kopplad till den danska. De balansansvariga aktörerna i det svenska naturgassystemet är även aktiva på den danska gasmarknaden. Fram till årsskiftet 2019/2020 skedde handeln av naturgas framförallt på den danska gasbörsen ETF PEGAS (tidigare Gaspoint Nordic).¹⁰⁴ Den 1 januari 2020 integrerades ETF PEGAS in i European Energy Exchange (EEX).¹⁰⁵ Konkurrens, prisutveckling och transparens i den svenska naturgasmarknaden är till stor del avhängigt utvecklingen i Danmark.

Det finns en teknisk kapacitet att årligen överföra ungefär 32 TWh naturgas från Danmark till Sverige via ledningen från Dragör. I Tabell 9 nedan presenteras energianvändning, produktion och den totala importkapaciteten av naturgas i Sverige under åren 2008–2020.

Tabell 9. Överföring av naturgas 2008-2020 9. Överföring av naturgas 2008-2020¹⁰⁶

År	Total energianvändning (TWh)	Produktion	Importkapacitet totalt (TWh)
2008	10,3	0	15
2009	13,9	0	15
2010	18,7	0	22
2011	15	0	22
2012	12,9	0	22
2013	12,3	0	22
2014	10,2	0	22
2015	9,3	0	22

¹⁰⁴ <http://www.gaspointnordic.com/1-news/successful-launch-of-danish-etf-contracts>

¹⁰⁵ <https://www.eex.com/blob/102488/30a6c9e4eef8727915a33d2085f546b4/20191209-ci-latest-legal-and-technical-information-one-data.pdf>

¹⁰⁶ Till följd av att Sverige övergick till en gemensam balanseringszon ihop med Danmark skedde en tryckhöjning 2019. Det sker ingen tryckreglering mellan länderna längre, varpå Sverige nu har det fulla trycket som råder i Danmark. Detta förklarar den högre importkapaciteten på svensk sida medan energianvändningen är i princip oförändrad.

År	Total energianvändning (TWh)	Produktion	Importkapacitet totalt (TWh)
2016	10,6	0	22
2017	8,7	0	22
2018	9,2	0	22
2019	9,0	0	32
2020	8,1	0	32

Källa: Energinet och Swedegas

Naturgas i Sverige används i huvudsak av industrin och i kraftvärmeverk medan endast ett fåtal procent används i bostäder. Det finns därför en stark koppling mellan väderlek, i synnerhet under vinterhalvåret, och naturgasförbrukning i Sverige. Naturgasförbrukningen under 2020 minskade med 0,9 TWh jämfört med 2019.

Handel med naturgas

Under 2020 handlades naturgas på EEX. På denna plattform kan en aktör handla gas samma dag som leveransen, dagen före, inför helg och inför nästkommande månad, samt futures-kontrakt med leverans upp till 6 år framåt i tiden. Den danska virtuella handelspunkten ETF finns kvar på EEX och erbjuder samma produkter som tidigare. All handel sker med fysisk leverans och aktörerna måste ha avtal med den danska transmissionsnätsoperatören Energinet.

Balanseringen av gas sker inom den gemensamma balanseringzonen i Sverige och Danmark och sköts av den så kallade Balancing Area Manager (BAM) som använder den danska virtuella handelspunkten ETF för att sköta balanseringen av gasmarknaden. BAM administreras gemensamt av Energinet och Swedegas.

För att transportera naturgasen till Sverige behöver en aktör boka kapacitet i Dragör. Kapaciteten i överföringen auktioneras ut i Energinets ordinarie kapacitetsauktioner. För att kunna transportera gas från Danmark till Sverige måste balansansvariga aktörer även vara registrerade som shippers hos Energinet.dk. På grund av den låga förbrukningen i förhållande till systemets överföringskapacitet finns det med dagens förbrukning ingen risk för flaskhalsproblem i överföringen. Väl i Sverige kan gasen säljas vidare till förbrukare såsom industrier och gasdistributörer.

2.3 Slutkundsmarknaden

Det slutliga steget i konkurrensutsättningen av slutkundsmarknaden för naturgas togs i juli 2007. Sedan dess kan samtliga naturgaskunder i det svenska naturgassystemet fritt välja naturgashandlare.

Det har tidigare konstaterats att i det västsvenska naturgasnätet finns det cirka 40 000 kunder. I Stockholms gasnät har det tidigare angetts att det finns cirka 61 000 kunder.

2.3.1 Övervakning av prisutveckling, transparens och konkurrens på marknaden

En liten marknad

I det västsvenska naturgasnätet finns cirka 34 000 hushållskunder¹⁰⁷ och 4 800 övriga kunder som är till exempel stora industrier och kraftvärmeverk¹⁰⁸. I Stockholms stads- och fordonsgasnät har det tidigare angetts att det finns cirka 61 000 kunder varav cirka 820 är företagskunder och 10 är industrier¹⁰⁹.

I slutet av 2020 fanns det totalt sju aktörer¹¹⁰ på den svenska slutkundsmarknaden för naturgas, varav sex aktörer i det västsvenska naturgasnätet och en aktör i Stockholms stads- och fordonsgasnät.

Gashandelsmarknaden är konkurrensutsatt och kunder i västsvenska nätet är fria att byta leverantör, detta är dock inte möjligt i Stockholm då endast en leverantör verkar där. Statistik om leverantörsbyten för naturgas har upphört att publiceras men har funnits tidigare. Då har mängden byten varit som i Figur 20. **Antal leverantörsbyten naturgas 2010 - 2019**

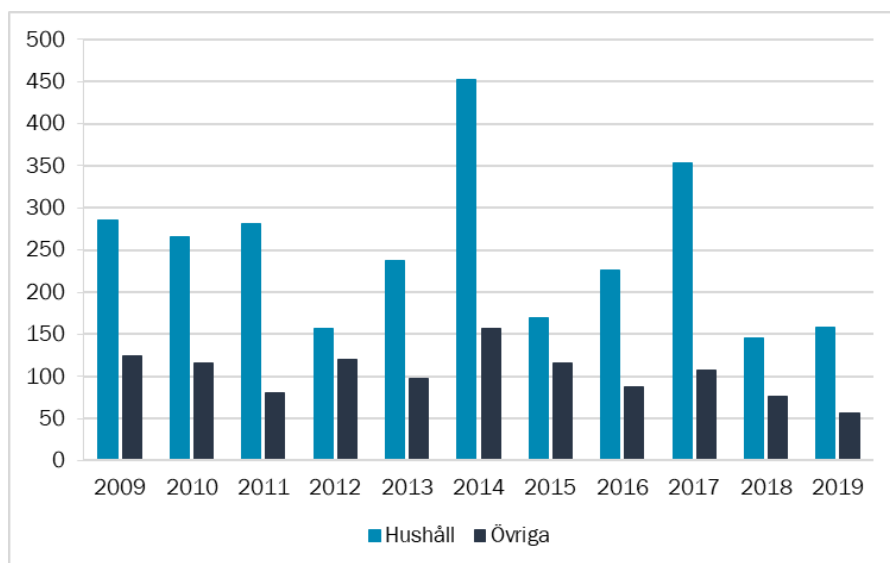
¹⁰⁷ Källa: Swedegas

¹⁰⁸ Energigas, via Ei 2018:08

¹⁰⁹ Källa: Gasnätet Stockholm AB

¹¹⁰ ApportGas, Eon Försäljning Sverige AB, Göteborg Energi, Kraftringen Energi AB, Varberg Energi, Öresundskraft, Stockholm Gas

Figur 20. Antal leverantörbyten naturgas 2010 - 2019

Källa SCB

Ei tar emot väldigt få frågor och klagomål från konsumenter om gashandel och gasnät, vanligtvis endast ett par stycken per område varje år.

Utveckling naturgaspriser

Som går att se i Tabell 10 har priserna på naturgas ökat. Detta kan förklaras av både stigande priser och stigande skatter på naturgas.

Tabell 10. Priser på naturgas för hushållskunder 2017 - första halvåret 2020¹¹¹

Halvår	<5 500 kWh årsförbrukning			5 500–<55 000 kWh årsförbrukning		
	Handelspris	Nätpris	Totalt	Handelspris	Nätpris	Totalt
2017 januari-juni	45	115	160	38	78	116
2017 juli-december	48	125	173	37	72	109
2018 januari-juni	61	120	181	46	68	114
2018 juli-december	52	144	196	50	69	119
2019 januari-juni	62	164	227	53	71	124
2019 juli-december	59	156	215	51	67	117
2020 januari-juni	62	166	228	53	72	125

Enkelt att jämföra priser på naturgas för hushåll

Konsumenternas energimarknadsbyrå driver sedan 2014 webbplatsen gaspris-kollen.se där hushållskunder kan jämföra priser på naturgas från samtliga naturgashandelsföretag i Sverige. På webbplatsen finns även information om hur man byter gashandelsföretag samt information om de olika kostnadsposterna i gaspriset.

¹¹¹ Källa SCB. Tabellen visar genomsnittligt totalpris på naturgas som betalas av hushållskunder, per halvår. I totalpriset ingår naturgas, nät, energi- och koldioxidskatt och moms. Priset anges i öre/kWh.

2.4 Rekommendationer för naturgaspriser samt utredningar och åtgärder för att främja konkurrens

Ei samverkar med andra myndigheter i tillsynen av naturgasmarknaden för att skapa en väl fungerande naturgasmarknad.

2.4.1 Ei övervakar naturgasmarknaden

Enligt Ei:s instruktion har myndigheten i uppgift att följa och analysera utvecklingen på naturgasmarknaden och lämna förslag till ändringar i regelverk eller andra åtgärder för att främja marknadens funktion. Av instruktionen framgår vidare att Ei ska verka för en effektiv konkurrens på naturgasmarknaden.

Gemensam balanseringszon mellan Sverige och Danmark

Implementeringen av den gemensamma balanseringszonen har bland annat inneburit att ventilen i Dragör öppnats fullt och att flödena därmed flyter med samma tryck i båda systemen. Medeltrycket i det västsvenska systemet ökade från 56 till 70 bar, vilket stärker försörjningstryggheten. I och med projektets genomförande togs även överföringstarifferna mellan Danmark och Sverige bort. Syftet med detta var att skapa en mer likvid och leveranssäker balanseringsmarknad, framför allt på den svenska sidan där även konkurrensen ökar till slutkundernas fördel, samt ökad effektivitet i administrationen.

Under våren 2020 uppstod en situation på gasmarknaden, där priserna på börsen var låga och marknaden välförsörjd samtidigt som det var höga fyllnadsnivåer i lager. Detta resulterade i en justering av balansmodellen för att kunna hantera eventuella negativa referenspriser på ETF¹¹².

Baltic Pipe är ett infrastrukturprojekt med målet att skapa en ny förbindelse för gasleveranser på den europeiska marknaden. Baltic Pipe kommer att medföra ett ökat gasflöde och risk för större förändringar under gasdygnet. Detta gör att Energinet och Swedegas ser över balansmodellen för gas och föreslår en metod som kallas Within Day Obligations (WDO). Ny balansmodell beräknas, efter godkännande från de danska och svenska tillsynsmyndigheterna, vara på plats senast 1 oktober 2022 ¹¹³.

¹¹² Vid gaspriser som närmar sig noll minskar incitamentet för balansansvarig att handla sig själv i balans och därför behövde en ändring göras

¹¹³ <https://en.energinet.dk/Gas/Gas-news/2021/04/12/Balance-metode>

2.5 Försörjningstrygghet naturgas

Även om försörjningstryggheten historiskt sett varit hög kan den svenska naturgasmarknaden sägas vara sårbar, både på kort och på lång sikt. Situationen med en enda tillförselpunkt tillsammans med det faktum att Sverige inte har någon egen produktion av naturgas gör den svenska naturgasmarknaden känslig för yttre störningar på kort sikt, i synnerhet för produktionsstopp i de danska naturgasfälten. I ett längre perspektiv kommer gasleveranserna från Danmark att minska i takt med att naturgasfälten där successivt töms.

2.5.1 Övervakning av balansen mellan utbud och efterfrågan

Energimyndigheten är tillsynsmyndighet enligt lagen om trygg naturgasförsörjning¹¹⁴. I enlighet med naturgasförsörjningsförordningens¹¹⁵ krav publicerades 2012 en nationell förebyggande åtgärdsplan och en nationell krisplan för tryggad naturgasförsörjning. Den förebyggande åtgärdsplanen uppdaterades 2014 med en aktuell riskbedömning.

2.5.2 Förväntningar om framtida efterfrågan och leveranser samt tillförd kapacitet

Under 2016 lämnade Swedegas AB in en ansökan till Ei om att få bygga och driva en naturgasledning för överföring av naturgas från LNG-terminalen i Göteborg till transmissionsnätet för naturgas. Swedegas AB kompletterade under första kvartalet 2018 koncessionsansökan med en utökning av det sökta koncessionsområdet till att även omfatta rörledningar ut till kajplatser. Ansökan bereddes av Ei och överlämnades 2018 med yttrande till regeringens prövning. Regeringen avslög 2019 ansökan om att låta gasterminalen i Göteborg kopplas in på det svenska transmissionsnätet med motiveringen att det strider mot riksdagens klimatmål.

2.5.3 Harmoniserade tariffstrukturer för överföring av gas

I mars 2017 utfärdade Europeiska kommissionen förordning (EU) 2017/460 om fastställandet av nätföreskrifter för harmoniserade tariffstrukturer för överföring av gas. Syftet med förordningen är att genom bindande EU-regler bidra till marknadsintegration och förbättrad försörjningstrygghet samt till att främja sammanlänkning mellan de europeiska gasnäten. Förordningen anger bland annat regler för överföringstariffer, tillämpning av referensprismetod, krav på samråd och offentliggörande. I Sverige berörs Swedegas av förordningen.

Ei beslutade i december 2018 att godkänna Swedegas förslag att en utjämnad referensprismetod ska användas som referensprismetod för transmissionsnätet i Sverige.

¹¹⁴ Lag (2012:273) om trygg naturgasförsörjning.

¹¹⁵ (EU) 994/2010.

2.5.4 Åtgärder för att täcka efterfrågetoppar eller utbudsunderskott

Förbrukningstoppar och bristande leveranser från de balansansvariga hanteras genom det balanseringsutrymme som finns i transmissionsnätsledningarna, så kallad linepack. Om det krävs åtgärder därutöver använder sig den systembalansansvariga så långt det är möjligt av marknadsmekanismer för att hantera obalanser. Energimyndigheten kan beordra nätägare att begränsa eller avbryta överföring av naturgas till industrikunder. Om detta görs ska försörjningen till konsumenter säkras.

Genomförande av skyddsåtgärder

Innehavare av en naturgasledning, lagringsanläggning eller förgasningsanläggning ska planera för att i en krissituation kunna hantera den egna anläggningens drift och säkerhet.¹¹⁶ Innehavarna ska upprätta en handlingsplan för krissituationer samt se till att planen sprids inom den egna organisationen och att den följs. Innehavarna ska även informera myndigheterna och andra relevanta aktörer om sina planer.

¹¹⁶ Föreskrifter är utformade i Statens energimyndighets föreskrifter och allmänna råd om trygg naturgasförsörjning, STEMFS 2016:1.

3 Konsumentskydd och tvistlösning

Konsumenten kommer i kontakt med el- och naturgasmarknaden framförallt i samband med fakturering av avgifter för nät och handel, vid byte av handlare och i samband med flytt.

Konsumenterna ska kunna känna trygghet i att de regler som finns efterföljs. Energimarknadsinspektionen (Ei) bidrar till att stärka konsumenternas ställning på marknaderna genom tillsyn och information om energimarknaden, samt genom att utveckla regelverket.

3.1 Konsumentskydd

Som en följd av EU:s tredje inre marknadsdirektiv för el och gas implementerades 2011 en rad konsumentbestämmelser i ellagen och naturgaslagen. Ei som tillsynsmyndighet ska tillsammans med andra relevanta myndigheter bidra till att konsumentskyddsåtgärderna är effektiva och genomförs.

Ei ska även informera konsumenten om frågor som hur man byter el- eller naturgashandelsföretag, vad det kostar att ansluta sig till ett nät, samt hur konsumenten anmäler sin handlare eller sitt nätföretag.

3.1.1 Elpriskollen

För att stärka konsumenternas ställning på elmarknaden erbjuder Ei en webbplats för prisjämförelser, elpriskollen.se, där konsumenterna kan jämföra priser och villkor på de vanligaste avtalen från samtliga elhandelsföretag.

Möjligheten att jämföra priser och andra faktorer som kan påverka valet av elhandelsföretag är en förutsättning för aktiva kunder. Ei arbetar därför med att ständigt utveckla och förbättra prisjämförelsesajten för att förenkla för konsumenterna och möjliggöra för utökade sökningar. Prisjämförelser kan idag göras på 13 språk. Antalet unika besökare var 210 000 under 2020.

Ei gör också löpande kontroller av de inrapporterade priserna med tillhörande villkor för att säkerställa att elhandlarna rapporterar in korrekta uppgifter. Under året har kontroller gjorts av elhandlarnas priser och avtalsvillkor. När brister upptäckts har elhandlarna uppmanats att åtgärda dessa, vilket också skett i samtliga fall. Alla elhandelsföretag som vänder sig till konsumenter är skyldiga att rapportera priser och villkor för de avtal som innefattas av Ei:s föreskrifter gällande inrapportering¹¹⁷ (vilket är de allra flesta elavtalen, till exempel rörliga och fasta avtal samt så kallade mixavtal). Elhandlare som inte rapporterar ett avtal som omfattas av inrapporteringsskyldigheten, och nya elhandelsföretag som inte känner till sina skyldigheter, kontaktas av Ei och ombeds påbörja inrapportering enligt den föreskrift och den handbok som finns.

3.1.2 Konsumentkontakt och Kundo

För att samla kundernas frågor och klagomål till en punkt har Ei en funktion för konsumentkontakt. Samtliga skriftliga frågor och klagomål till Ei som rör konsumenter hänvisas till Konsumentkontakt. Även frågor och klagomål från näringsidkare besvaras. Förutom att besvara frågor och ta emot klagomål rörande energimarknadernas aktörer kan Konsumentkontakt utifrån detta också skapa underlag för regelutveckling och tillsyn för olika avdelningar inom Ei.

¹¹⁷ EIFS 2013:8

Konsumentkontakt tar emot frågor och klagomål via e-post, telefon, sociala medier och via det webbaserade frågeforumet Kundo. Kundo innebär att konsumenterna kan ställa frågor eller leta efter svar på tidigare ställda frågor direkt via webben. Målsättningen med detta arbetssätt är att hålla en hög servicenivå med korta svarstider och relevanta svar till konsumenterna.

Ei har ett fördjupat samarbete med Konsumenternas energimarknadsbyrå avseende hantering av frågor och klagomål. Konsumenter som tar kontakt på telefon och e-post med frågor utanför Ei:s ansvarsområden hänvisas till byrån. Det gäller avtalsrättsliga frågor där Ei saknar befogenheter att agera i ärendet. Även sådana frågor som ställs via Kundo hanteras av Konsumenternas energimarknadsbyrå.

Under 2020 hade Ei 1 428 konsumentkontakter. Dessa kontakter fördelades på områdena elnät, elhandel, elpriskollen.se, fjärrvärme, gasnät och gashandel. Konsumentkontakter sorterar in som frågor eller klagomål, en fråga är när kunden undrar över någonting och ett klagomål är när kunden uttrycker missnöje. Det var några fler frågor än klagomål under 2020. Elnät och elhandel utgör de vanligaste områdena för frågor och klagomål. Konsumentkontakterna om elnätsavgifter kan till exempel handla om att avgifterna höjs, vilken nivå de ligger på, skillnaden i avgifterna mellan olika nätområden eller avgifternas olika delar såsom den rörliga delen, den fasta delen eller effektavgiften. Konsumentkontakter om elhandel handlar oftast om oschyssta affärsmetoder vilket ibland förekommer vid uppsökande försäljning, vilka nivåer elpriserna är på, avtalsvillkor, till exempel oskäligen avtalsvillkor eller avsaknad av information om avtalsvillkoren.

3.1.3 Anmälningar till Ei

Konsumenter kan förutom att ställa frågor om energimarknaderna också anmäla att ett företag inte följer de bestämmelser i ellagen och naturgaslagen som Ei ansvarar för. Som tillsynsansvarig myndighet kan Ei då undersöka om företaget brutit mot sin lagstadgade skyldighet.

3.1.4 Klagomåls- och frågerapport

Under 2020 publicerade Ei rapporten *Konsument på elmarknaden - Klagomålsstatistik 2016–2019* (Ei R2020:04) som bland annat förklarar hur klagomåls- och frågestatistiken speglar energimarknaden. Ei får endast en del av konsumenternas frågor och klagomål då mycket av kontakten sköts direkt mellan kunden och energiföretaget men Ei bedömer ändå att de relativt väl speglar kundernas bild av energimarknaden. Konsumenters invändningar och frågor om elnätsföretagen rör ofta regleringen och nivån på tarifferna medan klagomål om elhandelsföretag ofta handlar om oschyssta affärsmetoder. Oschyssta affärsmetoder rör exempelvis elhandelsföretag som tillämpar oskäligen avtalsvillkor eller genomför byte av

elhandelsföretag utan konsumentens godkännande. Merparten av alla klagomål rör ett litet antal elhandelsföretag.

Kontakterna med kunder gör att Ei kan rikta sin tillsyn och sitt regelutvecklingsarbete till där det gör mest nytta.

3.1.5 Hjälptill utsatta kunder

Den svenska definitionen av utsatta kunder är formulerad i Ei:s myndighetsinstruktion och lyder "med utsatta kunder avses personer som varaktigt saknar förmåga att betala för den el eller naturgas som överförs eller levereras till dem för ändamål som faller utanför näringsverksamhet". På den svenska el- och naturgasmarknaden skyddas denna kategori av konsumenter av sociallagstiftningen på så sätt att konsumenten har rätt att få ekonomiskt bistånd för att klara sin el- och naturgasförsörjning. Ei har tidigare uppskattat att ungefär 20 000 konsumenter omfattas av den svenska definitionen av begreppet.

Det finns också såväl i ellagen som i naturgaslagen bestämmelser som skyddar den konsument som riskerar att fränkopplas från el- eller naturgasnätet på grund av bristande betalning eller annat väsentligt avtalsbrott. Bestämmelserna innebär att det företag som genomför fränkopplingen först måste följa ett visst lagstadgat tillvägagångssätt. Detta inkluderar bland annat konsumentens rätt till korrekt information från företaget, möjlighet för konsumenten att rätta sig utan att fränkoppling sker, samt att företaget måste skicka ett meddelande till socialtjänsten i kommunen där konsumenten bor en viss tid innan fränkoppling kan bli aktuell.

Sverige har beskrivits som det land i EU med lägst energifattigdom hos hushåll med låga inkomster.¹¹⁸

3.1.6 Konsumenternas energimarknadsbyrå som nationell kontaktpunkt

Ei har under 2020 fortsatt arbetet som en av huvudmännen i Konsumenternas energimarknadsbyrå. Det är en oberoende byrå som ger information och vägledning till konsumenter i frågor som rör el- och naturgasmarknaden. Rådgivningen till konsumenter är kostnadsfri. Sedan tidigare finns en överenskommelse mellan Ei och Konsumenternas energimarknadsbyrå som innebär att byrån är nationell kontaktpunkt för el- och naturgasmarknaden. Därmed uppfylldes kraven om detta enligt EU:s el- och gasmarknadsdirektiv. Byråns webbplats besöktes under 2020 av 650 000 unika besökare, vilket var en stor ökning i jämförelse med 2019 då 430 000 unika användare besökte webbplatsen. Drygt 3 800 konsumenter tog direktkontakt med byrån över telefon och e-post vilket var en ökning med nästan 1 000 ärenden. Småföretagare utgjorde cirka 22 procent av kontakterna under 2020. En förklaring till ökningen som

¹¹⁸ OpenExp, www.openexp.eu/eept

Konsumenternas energimarknadsbyrå anger är att några få elhandelsföretag och förmedlare har genererat ovanligt många och allvarliga klagomål. Dessa klagomål har till exempelvis rört "bluffakturor, hot om att skicka fakturor till inkasso och kronofogden, hot om fränkoppling samt klagomål som avser situationer då enskilda företag påstår att det finns giltigt avtal trots att kunden aldrig varit i kontakt med företaget eller endast godkänt mer information från företaget".¹¹⁹

Vid många och återkommande klagomål skickar Konsumenternas energimarknadsbyrå rapporter till berörda företag och har i några fall haft dialogmöten. När skäl finns informerar byrån konsumenter om att det finns möjlighet att anmäla ärendet hos tillsynsmyndighet eller begära en prövning av tvisten hos Allmänna reklamationsnämnden.¹²⁰

Konsumenternas energimarknadsbyrå publicerar kvartalsvis klagomålsinformation om enskilda elhandelsföretag.¹²¹ Syftet är att visa vilka elhandelsföretag som det klagas mest på och att tipsa den som har eller vill teckna avtal med något av företagen. Byrån beskriver även vilka problem kunder har med dessa elhandelsföretag. För att elhandelsföretagen ska finnas med i klagomålsinformationen krävs att antalet klagomål har överstigit en fastställd miniminivå. Innan klagomålsinformation om ett elhandelsföretag publiceras kontrollerar byrån om det kan finnas en grund för klagomålen.

Konsumenternas energimarknadsbyrå har under året också fortsatt med att redovisa sammanställningar av konsumentproblemen på energimarknaderna till myndigheter och företag. Detta arbete har bland annat skapat möjligheter för företagen att vidta åtgärder för att minska klagomålen. För Ei har det, tillsammans med myndighetens egna sammanställningar över konsumenternas klagomål, inneburit att tillsynsinsatser har kunnat sättas in där de gör mest nytta.

3.1.7 Övrig konsumentrådgivning

Bland övriga myndigheter som har ett konsumentansvar på el- och naturgasmarknaden kan särskilt Konsumentverket nämnas. Konsumentverket granskar bland annat om företag har använt vilseledande eller aggressiv marknadsföring, använt sig av oskäliga avtalsvillkor eller gett bristfällig prisinformation.

Konsumentverket driver en central konsumentupplysningstjänst under namnet Hallå konsument.¹²² Hallå konsument täcker inte bara energimarknaderna utan

¹¹⁹ Konsumenternas Energimarknadsbyrå Verksamhetsberättelse 2020

¹²⁰ Konsumenternas Energimarknadsbyrå Verksamhetsberättelse 2020

¹²¹ www.energimarknadsbyran.se/el/dina-avtal-och-kostnader/valja-elavtal/klagomalsinformation/

¹²² www.hallakonsument.se

inkluderar samtliga konsumentmarknader. Till Hallå konsument kan konsumenten vända sig med frågor om exempelvis köp, villkor i avtal och reklamationer.

Även andra myndigheter, däribland Ei, är ansvariga för att samverka med Konsumentverket i utvecklingen av Hallå konsument. Konsumenternas energimarknadsbyrå ansvarar för att besvara frågor som hänvisas från Hallå konsument samt för viss information på Hallå konsuments webbplats.

För rådgivning i olika frågor har konsumenten på el- och naturgasmarknaden också möjlighet att vända sig till hemkommunen. Där erbjuder konsumentväglarna bland annat rådgivning före tecknande av avtal samt vägledning vid tvister. Budget- och skuldrådgivarna kan erbjuda råd och stöd vid betalningsproblem medan energi- och klimatrådgivarna bland annat kan erbjuda analys av energianvändningen samt råd vid val av ny värmekälla. En annan rådgivande funktion är Energimyndighetens *Solelportalen*. Där kan konsumenter få information om solceller och beräkna investeringsbeslutet att införskaffa solceller till sitt hus.

3.2 Tvistlösning

Elhandelsföretag, elnätsföretag, gashandlare och gasnätsföretag ska på sina webbplatser och på fakturan till konsument bland annat lämna tydlig information om konsumentens rättigheter, hur konsumenten ska gå till väga för att lämna klagomål samt vart konsumenten kan vända sig för information eller tvistlösning.

För information och vägledning kan konsumenten vända sig till Konsumenternas energimarknadsbyrå eller till kommunal konsumentvägledare.

3.2.1 Ei prövar vissa tvistfrågor

Ei kontrollerar att företagen på el- och naturgasmarknaden följer lagstiftningen och har också i vissa fall en tvistlösande funktion för tvister mellan en konsument och ett företag. Detta gäller tvister i frågor om elnätsföretags skyldighet att ansluta en anläggning till elnätet, kostnaden för mätning och beräkning av el, ersättning vid inmatning av el samt nättariffer för mindre produktionsanläggningar.

Enligt ellagens bestämmelser ska anslutningsavgiften vara skälig.¹²³ Om konsumenten anser att kostnaden är för hög kan den vända sig till Ei som då prövar denna. Om Ei konstaterar att anslutningsavgiften är för hög måste elnätsföretaget betala tillbaka mellanskillnaden till konsumenten. Ei:s beslut om skälig anslutningsavgift kan överklagas och det är domstolarna som ytterst bestämmer vad som gäller. Det är kostnadsfritt att begära prövning hos Ei och att överklaga Ei:s beslut.

3.2.2 Tvistlösningstöd hos Allmänna reklamationsnämnden

Konsumenten på el- och naturgasmarknaden kan anmäla en tvist med ett företag till Allmänna reklamationsnämnden (ARN). En sådan anmälan är att beteckna som ett snabbt och enkelt men ändå rättssäkert alternativ till domstol. ARN är en statlig myndighet som kostnadsfritt prövar tvister mellan kunder och företag på bland annat el- och naturgasmarknaden. ARN gör ingen egen utredning av vad som hänt utan det är upp till parterna att lämna in och presentera det underlag nämnden ska ta ställning till. Vid bedömning av en tvist utgår nämnden från gällande lagstiftning och rättspraxis. Nämnden ger i sitt beslut ett förslag till hur tvisten bör lösas. För att konsumenten ska kunna anmäla en tvist till ARN krävs att företaget ska ha avvisat konsumentens krav eller inte alls besvarat konsumenten, att anmälan inkommer senast 6 månader från den dag då företaget sa nej till konsumentens krav samt att kravet ligger över värdegränserna 500 kronor, 1 000 kronor eller 2 000 kronor beroende på vad anmälan gäller.

Konsumenten får oftast vänta ungefär 6 månader på ett beslut i ärendet från ARN. Konsumenten kan också vända sig till allmän domstol för att lösa en tvist med ett

¹²³ 1997:857 4 kap. 9 §

el- eller naturgasföretag. En näringsidkare kan endast vända sig till allmän domstol för tvistelösning vilket medför vissa risker då det kan bli en kostsam process.

